МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української літератури імені Михайла Возняка

Роль Маркіяна Шашкевича у становленні української школи у Галичині

Магістерська робота
студентки ІІ курсу магістратури
групи ФЛОм-21с
напряму «014.Середня освіта»
(Українська мова і література)
Костів Надії Іванівни

Науковий керівник –

доц. Степан Микуш

Львів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ І УКРАЇНСЬКА ШКОЛА 10
1.1 Життя і творчість М. Шашкевича – подвиг та ім'я України 10
1.2 Розвиток шкільництва: Юрій Дрогобич і Павло Русин – світочі української педагогіки……23
1.3 Освіта в Галичині 33
Висновки до розділу 1 36
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ШАШКЕВИЧА У РОЗВИТКУ ШКОЛИ В ГАЛИЧИНІ 38
2.1 Українська педагогіка й шкільництво: братські школи в Україні 38
2.2 Педагогічні ідеї в творчості Г. Сковороди 57
2.3 Роль Маркіяна Шашкевича у становленні українського шкільництва та мови 63
2.4 Аналіз та результати досліджень……73
Висновки до розділу 2 79
ВИСНОВКИ..... 81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Перша половина 19 ст. характеризувалася загальноєвропейським підвищенням соціальної цінності таких питань, як освіта, наука і культура, та визнанням важливості цих питань у суспільстві. Європа виявилася охоплена променистою хвилею нового мистецького напряму – романтизму. За своєю філософією український романтизм подібний до загальноєвропейського. Однак це також глибоко культурне явище, яке підживлюється українським корінням, перспективою та історією. Подібно до європейського романтизму естетична філософія Гердера була використана в українському романтизмі. Відрізняється значним піднесенням естетичної сфери. «Поезія є творіння божественної іскри в реальному світі». Якби поезію вважали божественним посланням, поета вважали б пророком.

Східноєвропейський романтизм насамперед надихався еволюцією капіталістичних відносин, розвитком національно-визвольних рухів і Вітчизняною війною 1812 р. На відміну від європейського романтизму, український романтизм менш серйозно хвилювався умовностями буржуазного суспільства, натомість мав занепокоєння феодальною дійсністю. Його насамперед надихав конфлікт проти колоніального деспотизму, за національне звільнення. Характерна для західноєвропейської літератури «світова туга» трансформувалась тут у «національну тугу». Українці створили власну версію «теорії нації», розробленої Фіхте та Гердером, вона спиралася на всю слов’янську спільноту та її культурні традиції, які були загальнослов’янськими.

Людина є центром поезії романтизму. Людина спочатку вважалася творінням природи, але замість цього була продуктом діяльності людини як соціального суб’єкта. Для українських романтиків людину вважали необхідною сходинкою до божественного. Індивіди, згідно з уявленнями романтика, поставали як певне об’єднання всебічно розвинених

особистостей. Вони вважали фізичну, емоційну близькість справжнім знанням.

М. Грушевський вважає, що початок національного відродження Галичини припадає на початок XIX ст., коли серед нового уніатського духовенства були «люди освічені й уважні, що дбали як про інтереси своєї церкви, так і про інтереси народу, і присвятили свої зусилля сприянню народної освіти та добробуту, поряд з розвитком національної культури».

Приблизно на початку 30-х років 19 ст. у Львові пропагується нова ера націоналізму. Почала діяти когорта студентської молоді на чолі з «Руською трійцею», цей гурток присвятив себе вивченню слов'янських мов, відродженню національного життя українського народу, підвищенню культури населення, його освіти, відновлення писемності Галичини. «Руська трійця» у складі Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича та Якова Головацького у 1834 р. остаточно сформувала культурно-освітню організацію.

Маркіян Шашкевич – видатна постать в історії України, особливо в контексті розвитку освіти та культури. Він відіграв ключову роль у становленні української школи у Галичині. Його діяльність спрямована на розвиток освіти, збереження та підтримку української мови та культури.

Шашкевич був одним із засновників громадсько-освітнього товариства «Руська трійця», яке працювало на користь розвитку української освіти. Він був автором програми для української народної школи, де прагнув забезпечити якісну освіту, засновану на вивченні української мови та літератури, історії та культури свого народу.

Шашкевич активно пропагував українську мову як засіб національного самовизначення. Він підтримував ініціативи щодо використання української мови в школах, організовував курси для вчителів, сприяв виданню підручників із національних предметів. Маркіян Шашкевич, своєю діяльністю, сприяв утвердженню української мови і культури у шкільній

освіті Галичини та мав значний вплив на формування української національної ідентичності в цьому регіоні.

Тема ролі Маркіяна Шашкевича у становленні української школи в Галичині є надзвичайно актуальною і важливою, особливо в контексті збереження та розвитку української мови, культури та освіти.

Сучасна Україна стикається з викликами, пов'язаними з підтримкою української мови, розвитком освіти національною мовою та збереженням культурної спадщини. У цьому контексті вивчення та пам'ять про видатних діячів, таких як Маркіян Шашкевич, набуває особливого значення. Його праця та спадщина надихають сучасне покоління долучатися до збереження української мови, розвитку освіти та підтримки культурної спадщини. Вивчення його історії допомагає усвідомити важливість освіти та мови як фундаменту національного самовизначення та розвитку.

Зокрема, у світлі сучасних технологій та глобалізації, збереження та підтримка української мови та культури відіграють критичну роль у збереженні національної ідентичності та укріпленні державності. Тому вивчення ролі Шашкевича його часів та його спадщини надає важливі настанови та ідеї для подальших кроків у підтримці та розвитку української освіти, мови та культури. Крім того, досвід Маркіяна Шашкевича вказує на необхідність відданості і принциповості у впровадженні національних освітніх програм. Його роль полягала не лише у створенні ідеї української школи, але й у поширенні цієї ідеї серед інших освітян, активістів та суспільства.

Сучасні виклики також включають в себе розробку сучасних методик навчання, які б враховували новітні технології та потреби сучасної молоді. Важливо не лише зберегти спадщину Шашкевича, але й адаптувати її принципи до сучасного світу, де освіта стає важливим інструментом розвитку суспільства.

Досвід і принципи Маркіяна Шашкевича залишаються актуальними в контексті постійно зростаючої потреби в підтримці української мови та

культури, формуванні цінностей громадянства та патріотизму серед молоді. Його внесок нагадує про важливість освіти як ключового елементу будівництва сильної, освіченої та самосвідомої нації.

В сучасному світі, де зростає роль міжкультурного спілкування, вивчення та розуміння історії Маркіяна Шашкевича сприяє формуванню толерантності та поваги до культурних різноманітностей. Його приклад ідеалів української освіти стає важливим у контексті взаємодії та розуміння між народами. Зокрема, вивчення діяльності Шашкевича стимулює розвиток міжнаціональної освіти, яка сприяє співробітництву та взаєморозумінню між різними культурами. Це відображається в програмах обміну студентами, міжнародних освітніх проєктах, де важливо не лише вивчати власну культуру, а й розуміти та поважати культурні особливості інших народів.

Маркіян Шашкевич залишається символом національного самоствердження через освіту, а його спадщина є джерелом натхнення для сучасних освітян, активістів та молоді, які прагнуть підтримувати і розвивати українську мову, культуру та освіту в умовах сучасного світу.

Ця спадщина викликає до уваги не лише істориків та освітян, але й політиків, які відповідають за формування освітньої політики країни. Вона слугує прикладом та натхненням для створення програм, спрямованих на підтримку різноманітності, розвиток мовної та культурної ідентичності кожного народу в контексті загальної рівноправності та взаєморозуміння.

Сьогодення та майбутнє освіти ґрунтуються на цінностях, які пропагував Шашкевич: свобода думки, розвиток особистості через освіту та повага до власної культурної спадщини. Його внесок в утвердження української освіти та культури залишає невід’ємну частину історії, яка надихає сьогодення на збереження, підтримку та розвиток української національної спадщини в усій своїй різноманітності та красі.

Шашкевич підтримував ідею, що освіта має бути доступною для всіх шарів суспільства, що вона є ключем до просвітлення та розвитку країни. Саме це він і втілив у своїй діяльності, допомагаючи у відкритті шкіл,

організації навчальних курсів та підготовці вчителів. Сьогодні його погляди на освіту стають ще актуальнішими в контексті потреби в доступності та якості навчання для всіх шарів суспільства. Розвиток освіти, сприяння мовній та культурній різноманітності, впровадження сучасних методик навчання – це всі складові, які відображають актуальність його підходів у сучасному освітньому середовищі.

Маркіян Шашкевич віддавав перевагу ідеї загальної доступності освіти для всіх верств суспільства. Він підтримував концепцію, згідно з якою освіта має бути не лише привілеєм обраних, але й правом кожної людини на знання та розвиток. Його діяльність спрямовувалася на створення шкіл, де українська мова та культура були основою навчального процесу.

Сучасність наростає в потребі забезпечення доступності освіти для всіх шарів суспільства. Це включає в себе не лише фізичний доступ до шкіл, а й створення умов для якісного та різноманітного навчання. Широкий доступ до освіти стає основою розвитку громадянського суспільства та забезпечення рівних можливостей для всіх людей.

Освіта має відображати культурні та мовні особливості різних груп населення, враховуючи їхні потреби та індивідуальність. Підходи, які пропагував Шашкевич, важливі у сьогоднішньому світі, де різноманітність культур та мов стає важливим аспектом суспільства, а відкритість та розуміння цінностей різних культур є ключем до міжкультурного співробітництва та миру.

Це також включає створення адаптивних програм і методик, які враховують потреби осіб з різними особливостями та потребами. Важливо не лише забезпечити доступність освіти, а й зробити її інклюзивною, де кожна особа має можливість отримати знання та розвиватися незалежно від своїх можливостей. Маркіян Шашкевич віддавав перевагу не лише розвитку розумових здібностей, але й вихованню особистості, формуванню її цінностей та моральних переконань. У сучасному світі ця складова освіти

залишається актуальною, особливо в контексті формування громадян з високою моральною культурою та розумінням соціальних цінностей.

Таким чином, погляди Маркіяна Шашкевича на доступність, інклюзивність та цінність освіти є ключовими для сьогодення. Його прагнення забезпечити освіту для всіх та врахування культурної спадщини в освітньому процесі залишається важливими цінностями, які визначають сучасну освітню політику та допомагають сформувати освічене й розуміюче суспільство.

Ці ідеї Маркіяна Шашкевича надихають сьогодення на розбудову освіти, що сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей та соціальної відповідальності. Він покладав акцент на виховання громадян, здатних аналізувати інформацію, розуміти свої права та обов'язки, вільно виражати свою думку та діяти в інтересах загального добробуту.

Сьогодні ці принципи особливо актуальні у контексті розвитку критичного мислення та медіаграмотності. Освічена та інформована громадянська спільнота має здатність відділяти факти від маніпуляцій та фейків, усвідомлювати важливість демократичних цінностей та активно брати участь у формуванні суспільства.

Діяльність Маркіяна Шашкевича підкреслює, що освіта є важливим інструментом для створення сильного, усвідомленого суспільства, готового до викликів сучасності та здатного до творення позитивних змін.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати роль Маркіяна Шашкевича у становленні української школи у Галичині.

Завдання:

– розглянути життя Маркіяна Шашкевича як подвиг;

– дослідити розвиток шкільництва в Галичині;

– проаналізувати українську педагогіку й шкільництво в Галичині;

– з'ясувати роль Маркіяна Шашкевича у становленні нової української літературної мови в Галичині;

– провести аналіз та результати досліджень.

Об'єкт дослідження: особливості Маркіяна Шашкевича у становленні української школи у Галичині.

Предмет дослідження: роль Маркіяна Шашкевича у становленні української школи у Галичині.

Методи дослідження. У вивчення обраної теми дослідження було використано загальнонаукові методи дослідження, такі як, індукція, дедукція, аналіз та синтез.

Наукова новизна. Дослідження виходить за межі простого переліку подій чи здобутків Шашкевича, а ретельно аналізує його ідеї, методи та вплив на формування освітніх парадигм у Галичині. Вивчення ролі Шашкевича відбувається в контексті історичних, культурних та соціальних перетворень у Галичині, що дозволяє краще розуміти та оцінювати його внесок у ширшому соціально-історичному контексті.

Теоретичне значення. Дослідження ролі Маркіяна Шашкевича у становленні української школи в Галичині полягає в розкритті принципів формування національної освіти та виявленні ключових стратегій розвитку освітньої системи.

Практичне значення. Дослідження та аналіз спадщини Шашкевича має практичне значення для сучасної освітньої системи, допомагаючи вдосконалювати освітні підходи та сприяючи формуванню громадян з розвиненою свідомістю та патріотичними цінностями.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі Вступу, двох розділів, Висновків та списку використаної літератури (73 позицій).

РОЗДІЛ 1
МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ І УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

1.1 Життя і творчість М. Шашкевича – подвиг та ім'я України

В історії національного відродження на західноукраїнських землях середини XIX ст. у нерозбірливому письмі золотими літерами прославлений суспільно-культурний титул автора, світлого сина галицького краю о. Маркіян Шашкевич (6 листопада 1811 – 7 червня 1843) [12, с.3].

Ще в студентські роки М. Шашкевич був покликаний бути провісником, а згодом і прапороносцем української національної концепції в Галичині, у цей час він накреслив шляхи й мав намір їх реалізувати. У важких умовах їхнього неосвіченого життя, через відсутність власної держави та постійну асиміляцію Галичини до австрійської монархії, що дозволяло мати великий традиційний вплив на землі поляків, приклад Сутила міг надихнути групу відданих послідовників, які мали національний дух і власним прикладом започаткували божественну роботу для національного відродження населення.

Саме натхненником, організатором і керівником Шашкевичем було створено «Руську трійцю» – громадсько-культурний гурток демократичного спрямування, до якого входили Іван Вагилевич і Яків Головацький, а також М. Шашкевич. У його асоціації, прихильниках і послідовниках брали участь багато інших людей з подібними ідеями [11, с.39].

Шлях діяльності «Руської трійці» був продиктований концепціями романтизму, які тоді були популярними в духовному житті народів Центрально-Східної Європи. За першочерговими засадами команда Шашкевича прагнула наслідувати літературні сили Наддніпрянської України, ідейне значення яких полягало в надиханні слов'янського відродження та національно-визвольної боротьби поляків. Відтак вони шукали допомоги у власному українознавстві, творчості та друкованому слові рідною мовою для

підвищення освітнього рівня та сприяння національній свідомості галичан як частини українського населення до справи її відродження, до окремого національного життя і входження до кола вільних, рівноправних і культурних народів Європи, передусім слов'янських. Інші галузі гуманітарних наук, а також мистецька та літературна творчість у перекладі [9, с.38].

Першим задокументованим проявом патріотичної громадсько-культурної діяльності колективу М. Шашкевича на початку 1830-х років стала рукописна поетична збірка «Син Русі» (1833), яка надихнула учасників колективу присвятити свої зусилля на благо народу, населення. Висловлювання М. Шашкевича до читачів руської мови: « Поруч, поперек, хто здатний прогнати тьму з Русі. Заздрість не зупинить нас. Разом до світла, інші енергійні!»

Значною частиною діяльності «Руської трійці» стала етнологія. Збірка цілеспрямованих етнографічно-фольклористичних досліджень, вперше проведена її ініціаторами. Ця розвідка охарактеризувала етнографічний склад західних областей України (подоляни, бойки, гуцули, лемки), цінність етнографічної інформації, записаної у пісенній формі та у 1973 р. видано окремою працею [4, с.29].

Інтереси «Руської трійці» виявилися в прагненні створити словник і граматичний довідник для живої української мови. Ще друкувалися граматичні уривки Шашкевича. «Граматика» І. Вагилевича (1845) і Я. Головацького (1849) звільнено. Новаторство характеризувалося їх виступами в їхніх книгах про становлення національної літератури на основі розмовної мови, створення хрестоматії цією мовою («Чтенія» М. Шашкевича за участю Ю. Величковського, укладено у 1836 р., він опублікований у 1850 та 1853 роках. Крім того, замінивши оригінальну етимологію та вимову, він використав цивільне письмо, яке відрізнялося від оригіналу, включив рідну мову в повсякденну мову інтелектуалів та релігійних діячів, здійснював переклади живою народною мовою літературних творів з церковнослов'янської, чеської, польської, російської, грецької та німецької

мов та сербських народних пісень (М. Шашкевич, Я. Головацький). Нарешті, заяви щодо спроб латинізації українського письма і їх шкідливість («Азбука і абецадло» М. Шашкевича, 1836) [18, с. 27].

Своїми літературними здобутками М. Шашкевич та інші учасники «Руської трійці» започаткували новий літературний рух у Галичині й загалом на західній частині України. На думку М. Шашкевича, нова література мала сприяти національній незалежності, ознайомлювати населення та поширювати освіту серед населення, впливати на моральне та патріотичне виховання дітей. Крім того, вона повинна мати значну громадську мету, посилену допомогою інших культур, насамперед слов'янських, які мають мати безпосереднє відношення до створення української громади. Найважливішою стороною нового літературного руху галицькі романтики вважали націоналізм. Творенню літератури національного масштабу, на їхню думку, сприяв романтичний фольклор. Внаслідок цієї уваги до фольклору як передвісника літератури і зразка для літератури в Україні, в українській літературі вперше прозвучали високі громадянські занепокоєння.

Своєрідність творчої індивідуальності їх творців вважалася першорядною для визнання суспільної цінності явищ нової літератури. Це було помітно в новаторському письменстві М. Шашкевича. Серед його поетичних здобутків – історичні поеми («Згадка», «Болеслав Кривоустий під Галичем»(1139), «О Наливайку», «Хмельницького обступлення Львова»), а також інтимно-громадянські поеми («Слово до читачів с. Російська мова», «Нас руська мати народила», «Відкинь той камінь», «Спустошення», «Туга», «Туга за милою», «Лиха доля», «Безродження», «Думи»). Поетичній творчості М. Шашкевича притаманний вияв національної сентиментальності, м'який, поступливий, простий за тональністю, що сприяло створенню численних музичних творів. Його «Веснівка» стала перлиною лірики, яку потім перекладали багатьма іноземними мовами [15, с. 11].

Інший важливий аспект «Руської Трійці» – це історичне походження населення. Віддаючи данину основам романтизму, його лідери приділяли

значну увагу дослідженню, популяризації, науковому та художньому відтворенню історичного минулого населення, вважаючи, що це призведе до «в минулому обережності і науки про майбутнє» (Я.Головацький). Темою їх особливого інтересу та поштовхом до цілеспрямованої діяльності стали давні традиції політичного життя українського народу, насамперед княжої доби та доби Козацької держави. Їхні наукові дослідження, письмові праці, уривки та офіційні листи натякали на суверенну могутність і блиск Руської княжої держави. З великою пошаною М. Шашкевич розглядає поему «Згадка», у цій поемі йдеться про добу Ярослава Мудрого, творця «Правди Руської», в цей час на руських теренах лунав дзвін віку, це привело до того, що вся Русь борсалася під егідою «щастя», що дуже контрастувало з сучасною йому дійсністю [18, с. 92].

Стосовно княжої доби особливо варто відзначити німецькомовний твір «Die Ruthener» («Русини»). Княжа доба проглядається зі сторінок написаного як найяскравіший період для руського народу, що привів до мудрих стратегів, які не поступалися найзначнішим правителям інших країн. Розмовляючи з їх походженням, автор дає стислу, доречну і багатопланову характеристику більшості видатних руських державних будівників.

Князь Володимир, за словами М. Шашкевича, шукав «вищого світла» і започаткував християнство на Русі, бо своїм «грандіозним і рівноапостольним» створив могутнє східнослов’янське королівство. Князь Ярослав був і безстрашним воїном, і врівноваженим, справедливим державотворцем, а ще дбайливо ставився до обробітку полів високої культури, засновував школи, підтримував писемність, був відданим праву, створив знамениту «Правду Руську» , що продемонструвало високий ступінь правової культури києво-руської громади. Ці риси князя спонукали автора оцінити його як Ярослава Законодавця.

Потужним поштовхом до творчої думки для учасників «Руської трійці» стала поема «Слово о полку Ігоревім» – хвалебне слово, присвячене київським і галицьким аристократам. Вони стали першими галицькими

вченими, тлумачами та перекладачами народною мовою. М. Шашкевич започаткував український варіант поеми. Проте збереглася лише частина його перекладу – «Плач Ярославни» [19, с. 29].

Життя держави в період існування Галицького і Галицько-Волинського князівств XII-XIV ст., як спадкоємців Києво-Руської держави, призвело до зростання популярності «Руської трійці». М. Шашкевич натякає на Дністер, як на свідка колишніх княжих міст таким висловом: «О Дністре... Над тобою, Галичу, Звонигороде – заповітні спомини Русина». Проти іноземних загарбників у XII–XIII ст.. у поемі «Болеслав Кривоустий під Галичем» (1139), він зображує «славну руську боротьбу з ляхами», як переможний результат битви галичан, підтриманих київською дружиною кн. Ярополка Володимировича над військом польського короля, який намагався здобути Галич. Для нього галицькі та київські дружинники – це частина єдиної руської військової сили, що тягнеться «від Бескиду до моря», «від Заходу до Світанку».

Козацтво та Запорізька Січ стали центром уваги представників «Руської трійці», як своєрідна форма військово-політичної організації українського народу, що виникла після втрати рідної держави. У цих умовах Трійця прийняла націоналістичний стиль організації, який характеризувався збереженням національних традицій. Як символ свободи та прагнення до національного визволення Трійця прийняла націоналістичний стиль одягу.

У поемі М. Шашкевича «Брати» – оповідь, у якій віддзеркалено зусилля «українських селян» – наддніпрянських письменників, які склали більшу частину поеми. У ній – тема тягаря народного володіння від княжої доби. У поемі йдеться і про козацький стан, і про «стару Бувальщину», і про «Про давні часи», і «Про батьків руських» [16, с. 39].

Захоплюючись історією козацтва, М. Шашкевич задумав написати спеціальну статтю на цю тему, залишивши рукописний запис: «Дністер. Слава руському народу. Козацтво. Воля».

Пам’ять про козацьке лицарство, його визвольну місію задокументувала частина одного з творів М. Шашкевича: Славетні руські могили й досі ховають лицарів. Колись, давно, були козацькі бої – тепер тиша. Гриміло, гриміло... Найтяжчий бій був нещасливий, схожий на нинішню тишу, була надія в конфлікті, але тепер вона розвіялася. Козаки взяли собі, бажаючи нас прикрити. Вони відчули свободу, вони хотіли визволити нас з неволі» [33, с. 39].

М. Шашкевич вважав святою таємницею збереження та відродження пам’яті про героїчну боротьбу між козаками. На завершення Львівського літопису він усе це вивів самостійно разом з Я. Головацьким, задокументував свою однозначно позитивну оцінку подвигу козацтва часів Б. Хмельницького: «200 років тому, коли точилися ці видовищні битви, південна Русь була переможена силою козацтва. Пам’ятник звитяжній зброї русинів під Пилявцями, Зборовом, Збаражем, Львовом і пам’ять славних козацьких воїнів, що віддалися вірі та волі під Берестечком.

«Руська трійця» намагалася передати свою відданість козацтву через створення літературно-видавничої справи, щоб зробити її надбанням ширшого кола друзів. Альманах «Зоря» (1834). Його створив портрет Б. Хмельницького, а в текстову частину ввійшли біографічні відомості про гетьмана, написані М. Шашкевичем, його вірш «О Наливайка» (у ньому автор говорить вустами своїх героїв: «Гей, молодець, за волю!»), «Хмельницького обсадить Львів» (приблизно облоги Львова козаками 1648 р.) та фрагмент латинської байки, яку Б. Хмельницький писав у моралізаторській частині, якого результат мирних переговорів з ним через послів польського короля Яна Казимира 1655 р. залежав від відмови польської шляхти від претензій на українську територію та готовності короля повернути всю Русь до Володимира, і Львова, і Ярослава, і Перемишля під владу гетьмана.

Збірка, яка містила весь зміст, що засуджував шляхетський режим сваволі та іноземного поневолення, оспівувала боротьбу народу за волю і

визволення національного героя, демонструвала солідарність народу Галичини з усім українським населенням, збірка не була визнана цензурою законною через її козацький зміст і визвольні настрої, що викликало небажаний владою протест впливових кіл Польщі [32, с. 36].

Спадкоємцем «Зорі» в апології козаків став альманах «Русалка Дністрова» «Руської трійці», що вийшов у Буді (Угорщина) 1837 р. Незважаючи на невдачу «Зорі», Шашкевич зберіг певний зміст, готуючи його з міркувань цензури, він відмовився включити в твір найбільш суперечливі місця, але все ж включив у твір частини політичної ідеології козацтва. Зокрема, в альманасі були задокументовані історичні оповідання та пісні про козацького старця Морозенка, козацького сина Коновченка, про подорож гайдамаків до села П'ятигори у XVII ст., про страту гайдамаків у країні козаків та захоплення варти козаками в 17 ст. До збірки також увійшли весільні пісні, народні пісні, колядки з передмовою І. Вагилевича, твори М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького, який задокументував переклад сербської народної музики та вибрані уривки з «Короледвіра», записані на камені, а також інші матеріали. Девізом книги став вислів Я. Коллар: «Надія народжується не тоді, коли очі сумні, а коли зайняті руки». У «Передмові» М. Шашкевич вважав альманах явищем, що охопило всю Україну, вітав початок літературного розвитку Наддніпрянської України, вважав альманах формою національно-культурної гордості.

За своїм характером, традиціями власної державно-політичної незалежності, оспівуванням визвольної боротьби, поетизацією національної героїки, подвигу козаків, учасників гайдамацького руху книга продемонструвала неповагу до поневоленого народу, усвідомлення незаконності розчленування її території, збереження пам'яті про її минуле, її могутність і жертви в прагненні до свободи, а також прагнення патріотичних сил відновити свої суверенні права та підтримувати відносини співпраці з іншими слов'янськими народами на основі взаємності. Внаслідок цього зміст «Русалки Дністрової» відповідав тій місії, яку Шашкевич очікував від

спогадів про минуле у вірші «Згадаймо, брати милі», який мав назву «Воскресни руська слава, руська сила в новій силі» [40, с. 39].

Упорядники альманаху відмовляються від традиційної писемності, від історичної та етимологічної системи орфографії, від кирилиці, замінюючи все це сучасною розмовною мовою, новомодним фонетичним правописом, формальним (цивільним) шрифтом. Загалом «Русалка Дністрова» стала каталізатором новаторських ініціатив у багатьох сферах національно-культурної спадщини українців Галичини доби «Руської Трійці» (етнографія, історична проза, літературознавство, лінгвістика, творчість), маніфестом свого національного Відродження. За словами І. Франка, збірка була для свого часу справою цілком революційною. Вона стало вагомою складовою національного руху й початком нового літературного руху на західноукраїнських землях.

Однак вихід книжки був зустрінутий вороже в офіційних колах, а цензура була заборонена саме через її асоціацію із раніше забороненою «Зорею». Відразу після виходу книги було продано лише невелику частину (близько 200) її початкового накладу (близько 800 нот). Залишок був зарезервований для львівської цензури до 1848 р., після чого був випущений у загальний обіг лише в 1849 р. Людей, які видавали альманах, зазнавали поліцейські нагляди та переслідування [10, с. 44].

Традиції «Зорі» та Русалки Дністрової» пізніше були закріплені літературним календарем «Вінок Русинів на Обжинки», який редагували брати Головацькі (Відень, 1845-1847, т. 1-2), поетичні звершення М. Великої Хорватії», серію етнографічних нотаток і фольклору, яка мала на меті донести до читача головні концепції «Руської трійці», яка потім була швидко прийнята як політична філософія національного руху Галичини. Українці доби «Весни народів» (1848).

Переживши роздроблення краю, керівники «Руської трійці» присвятили всю свою увагу Наддніпрянській Україні, вважали цю територію центром усієї України. Подібно до своїх братів, М. Шашкевич дуже

захоплювався книгою та видавничою справою. Ніч в Наддніпрянській Україні, його приклади «добрих і знаменних вчинків», «як ранній ранок довгих темних ночей...», здорові, могутні порослі... які треба «берегти всією душею», «зігрівати, плекати і ростити».

Він пророчо сподівався, що це дозволить їм слідувати «крилам часу та порадам доброго правителя» і таким чином «сіяти велич у благотворний і могутній спосіб». В результаті осягнення всієї культурної спадщини («просто збери їх в одне ціле») це стало б великою, довгою і нескінченною піснею, яка лунала б на весь світ. Це також сприяло б примноженню культурної спадщини країни, що мало б позитивний вплив на сучасне покоління [22, с. 97].

Активістська діяльність «Руської трійці», проілюстрована виданням «Русалка Дністрова», була визнана як провідними діячами культури Наддніпрянщини (Т. Шевченко, М. Максимович, І. Срезневський та ін.), так і багатьма визвольними рухами та культурами регіону. Ці люди були пов’язані з культурними діячами Наддніпрянщини та Галичини. Завдяки безкорисливій допомозі галицькі діячі мали змогу здобути багато інформації про громадську та культурну діяльність, мали змогу публікувати свої твори, які підлягали цензурі як у Галичині, так і поза її межами (у Буду, Прагу, Відень, а, отже, і в світ широкий). Ця корисна взаємодопомога мала важливе суспільне значення.

Думки та діяльність побратимів М. Шашкевича мали значне значення як у Галичині, так і за її межами. Вони сприяли розвитку національної свідомості багатьох поколінь української інтелектуальної спільноти та надихнули їх на самовіддану працю на ниві національного відродження, надихнули зусилля багатьох українських письменників, художників, композиторів, учених і здобули національне визнання [1, с. 92].

Традиції М. Шашкевича та «Руської трійці» продовжив український національний рух часів «Весни народів», наслідуючи загальнонародний напрям націоналізму в Галичині та Буковині, спадкоємцями якого стали

творці ЗУНР (1918-1919) та ініціатори її об’єднання 22 січня 1919 року з УНР.

Таким чином інтелектуально-творча спадщина М. Шашкевича стала важливою частиною духовного світу українців та інших слов’янських народів, посіла значну роль у культурі Європи та світу, вважалася почесним надбанням у скарбниці Європейської і загальнолюдської культури. Це живий приклад духовного збагачення сучасних поколінь і створення нових традицій.

«Які неспокійні повстання не скидали кайданів рабства, яких політичних діячів не було, – визнав Маркіян Шашкевич, перший благочинний нашої реставрації». Ось слова проповіді з книги Митрополита Йосипа Сліпого, який став пізніше воїном ГУЛАГу, він виголосив на могилі автора священика Маркіяна Шашкевича 1 червня 1943 року, у сторіччя його кончини [10, с. 94].

В історії національного відродження на західних теренах України середини XIX століття залишилося ім’я видатного письменника та громадсько-культурного діяча, світлого сина галицького краю Маркіяна Шашкевича, 200-річчя від дня народження якого відзначається Постанова Верховної Ради України, написано золотом.

Маркіян Шашкевич Семенович народився в селі Підлисся (нині Золочівського району Львівської області) у релігійній родині, де було кілька дітей. Основну освіту здобув у початковій школі села Білий Камінь; потім навчався у Золочівській школі, Львівській та Бережанській гімназіях.

Саме в цей час він почав складати вірші. У душі студента проявився виступ проти національної інтеграції українського народу, розуміння його історичної долі, нескінченного джерела духовного багатства. Саме тут формувався просвітницько-романтичний стрижень світогляду Шашкевича, він вірив у спроможність освіти, добра, культурної ініціативи, спрямованої на відродження нації. Концепція націоналізму в мистецтві слова згодом стане стрижнем його естетичної філософії, закладаючи основу романтичного

історизму. Його теорія полягає в тому, що націоналізм передусім виражався у віршах, оповіданнях та інших видах літератури, тема націоналізму зазвичай виражалася у формі людей, їхньому бутті. Майбутній поборник проекту національного відродження сподівався, що народна мова стане літературним поняттям.

У 1829 році Маркіян Шашкевич вступив на філософський факультет Львівського університету, паралельно навчаючись у греко-католицькій духовній семінарії. 21 лютого 1830 року Шашкевича виключили з духовної семінарії за порушення правил і «вольницький» склад мислення, внаслідок чого він уже мав диплом у жовтні 1833 року, Маркіян продовжував навчання. Того року він разом з Іваном Вагилевичем та Яковом Головацьким заснував гурток «Руська трійця», який діяв до 1837 р. Його учасники намагалися пробуджувати народ, нести знання в найвіддаленіші села, навчати простих людей, документувати їхні пісні, подружитися з історичними пам'ятками, стародруками [4, с. 83].

Кажуть, що ентузіасти «руського слова» знали події, що відбувалися на Подністров'ї, розвиток української літератури, романтизм, що охопив навколишні західно- та південнослов'янські народи. Гаслом творчості колективу став спільний образ «Засвіти, зоре, над усім полем, аж місяць зійшов», взятий зі збірки пісень М. Максимовича. Члени «Руської трійці» присвятили свої зусилля пропаганді громадянської абетки, якою користувалися письменники корінних народів Східних Слов'ян.

У них була лише зброя масового знищення: слово. У 1837 році друкарня Будапештського університету вперше українською мовою випустила альманах «Русалка Дністрова» накладом 1000 примірників. Як екстра у виданні учасники «Руської трійці» посилалися на твір чеського автора Я. Коллара: «Надія виникла зі слів чеського автора не з сумних очей сови, а з робочих рук людини» [60, с. 93].

Спроби видавати свій часопис на Західній Україні не увінчалися успіхом, тому гуртківці вирішили друкувати його в Будапешті.

До «Русалки Дністрової» увійшли пісні фольклорного жанру, записи з різних місцевостей України; «Асамблея» – авторські твори М. Шашкевича, Я. Головацький І. Вагилевич; «Старина» – пісні старовини з документальних джерел; бібліографічний огляд писемних творів з бібліотеки монастиря святого Онуфрія у Львові. Упорядники визнали найважливіші проблеми розвитку національної літератури, її зв'язку з фольклором, літературою інших країн, художніми традиціями минулого. Своїм змістом і мовою альманах відверто заперечував анахронічні літературні традиції, що до того часу панували в Галичині, і став суттєвою складовою духовного життя освічених українців. Русалка Дністрова документувала політику знелюднення західноукраїнських територій, ігнорувала історико-культурну спадщину українського народу, натомість прийняла американську культуру [33, с. 32].

Іван Франко у статті «Критичні писання про галицьку інтелігенцію» охарактеризував альманах як мініатюрне і тьмяне уявлення про революційний дух серед загальної безсенсації та дикої поведінки, що спонукало владу ставитися до альманаху як до ознаки нового літературного напряму.

Вихід «Русалки Дністрової» відзначила інтелектуальна спільнота України. Його високо оцінив М. Максимович у статті «Про вірші червоноросів». З альманахом ознайомилися Т. Шевченко та М. Костомаров. Книга вважалася однією з найпопулярніших серед членів таємної молодословацької асоціації «Взаємність» у Братиславі, з якої вони брали переклади. Популярні чеські, сербські та польські ЗМІ привітали повернення «Русалки Дністрової» [20, с. 82].

По-різному відреагували на появу альманаху духовна та світська влада Галичини. В Австро-Угорській імперії основною мовою була німецька, а поширеною мовою була переважно польська. Як наслідок, визнання України рівноправною означало нехтування національною автономією русинів як частини українського населення.

Якщо цензура греко-католицьких видань у Будапешті вважала, що альманах не несе загрози державі, релігії чи моралі, то львівський соратник В. Левицький все ж заборонив розповсюдження «Русалки Дністрової» в Галичині. Обурився й начальник львівської міліції Пайман: «Ми з поляками завалені бідою, а ці божевільні хочуть відродити давню руську традицію!»

Після виходу альманах широко продавався у Відні, Будапешті та Загребі, але був заборонений у Львові. За розпорядженням цензури 1845 р. із 600 примірників був надісланий лише один Я.Головацьким до Львова і було передано до бібліотеки Львівського університету, де зберігається й досі. Залишок потоку було секвестровано, і лише в 1849 р. дозволено повернути його Я.Головацькому [56, с. 73].

Найбільше примірників «Русалки Дністрової» в бібліотеках і музеях світу почерпнуто з фонду Львівської наукової бібліотеки, який нараховує 12 книг. Ця бібліотека була присвячена В. Стефанику. У Національному літературному музеї України зберігаються два примірники «Русалки Дністрової», які вважаються першим літературним висловом народу Західної України про своє існування, про свою національну гідність. Цей скромний захід є досягненням, яке український народ не забуде.

Саме цій книжці та її автору присвячена виставка однієї книги «Русалка Дністрова» та її творець», яка діє в загальному читальному залі. Крім фольклорно-літературного альманаху «Руської трійці» «Русалка Дністровая», достойне місце серед експонатів займають такі видання: збірник «Русалка Дністрова»: Документи і матеріали», монографія ««Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України», Г. Бурлака «Літературна спадщина Маркіяна Шашкевича. Проблеми текстології», О. Петраш «Руська трійця» та ін.

1.2 Розвиток шкільництва: Юрій Дрогобич і Павло Русин – світочі української педагогіки

Українське культурне відродження розгорталося на національній основі, але, безперечно, в тісному зв'язку та під впливом світових культурних процесів. На зміст, характер і спрямованість української суспільної думки, освіти й культури справили вплив ідеї Гуманізму і Реформації, які панували у Європі у XVI-XVII ст. Гуманізм епохи Відродження знаменував собою становлення нових відносин у Європі. На противагу феодальній ідеології, в основі якої був Бог, гуманістична філософія звертає увагу на людину, її утвердження в поцейбічному світі, на пошук людського щастя, яке гуманісти вбачали в свободі й освіченості особистості, в справедливому суспільному ладі. Гуманізм швидко поширився на інші країни Європи. З пробудженням національної свідомості, інтересу до рідної історії, культури, мови, з виникненням потреби у розвитку освіти й науки гуманістичні ідеї знаходять поширення і на Україні. Їх провідниками здебільшого були представники української інтелігенції, які навчалися в польських та західноєвропейських університетах.

Першими українськими вченими були Ю. Дрогобич і П.Русин. Насамперед, розглянемо постать визначного українського педагога Юрія Дрогобича. «У родині вбогого дрогобицького ремісника Михайла Котермака сьогодні свято – хрестини. Хлопчика, що народився кілька днів тому нарекли Юрком. Та ніхто з гостей не міг собі навіть уявити який шлях обере собі цей Юрко. Хіба вони могли подумати, що Михайлів син стане доктором медицини і філософії та ще й ректором університету на далекій чужині».[1]

У Дрогобичі народився і, очевидно, одержав початкову освіту Юрій Котермак – відомий учений, педагог і письменник, ректор Болонського університету, професор Краківського університету, перший український

[1] Ісаєвич Я. Д. Юрій Дрогобич. – К.,1972;С.5

автор друкованої книжки, що вийшла в Римі 1483 р. Наш земляк вибрав прізвище Дрогобич. Навчався у Львові, Кракові, Болоньї. В 1481-82рр. – ректор Болонського університету. Наприкінці 80-х рр. XV ст. викладав астрономію та медицину в Краківському університеті, де його учнями були славетний польський астроном Н.Коперник та відомий німецький гуманіст К. Цельтіс. Юрій підтримував тісні зв'язки з багатьма гуманістами з різних країн, зокрема з італійським гуманістом Ф.Б.Калімахом та піонером кириличного друкарства Ш.Фіолем, видавничу діяльність якого підтримував.

Творчість Дрогобича, як і педагогічна діяльність має яскраво виражений гуманістичний характер, що виявляється, зокрема, у його поглядах на природу, Бога, людину. Високо цінував людський розум, вірив у його силу і можливості, у здатність пізнання таїн світу та його закономірностей, у спроможність людини використовувати результати пізнавальної діяльності на своє благо. Вважав, що завдяки розумові як головному критерію істинності можна легко "осягнути обшири неба незбагненно великі", пізнати "таїни у підмісячнім світі й силу могутню зірок". У людському розумі, освіті, активній діяльності людини вбачав головну рушійну силу історичного розвитку й суспільного поступу. Проблему співвідношення небесного й земного світів розв'язував у дусі неоплатонівської ідеї космічної любові, якою, гадав, сповнений Всесвіт.

Найвідоміші з творів Дрогобича - "Трактат про сонячне затемнення 20 липня 1478 року", "Прогностична оцінка поточного 1483 року", "Трактат з шести розділів про затемнення" (1490) – написані латиною. Праці містять наукові дані з астрономії, географії, в тому числі визначення географічних кординат таких міст, як Львів, Дрогобич, Вільно. Праці Ю.Дрогобича були добре відомі в багатьох країнах Європи – Італії, Франції, Німеччині, Угорщині, Польщі.

Як педагог був надзвичайно точною, відповідальною людиною.

Кожна лекція тривала дві години, після лекції Юрій збирав слухачів на ринковій площі, де кожен з них по черзі мав брати участь у диспутах на теми,

пов'язані зі змістом лекцій. Показував студентам як вести астрономічні спостереження, як користуватись астролябією. За допомогою астролябії точно визначають час. [2]

У 1470 р. Юрій Котермак здобув ступінь бакалавра, після чого відвідував лекції, необхідні для отримання магістерського ступеня, і одночасно викладав молодшим студентам, розпочавши таким чином свою педагогічну діяльність. Молодий учений мусив прослухати обов'язкові лекції з арифметики, музики, теорії планет, геометрії за Евклідом. Цікавився він також астрономією, вчився складати астрологічні прогнози. Тогочасні науковці були беззастережно переконані в правдивості астрологічного вчення про вплив руху планет на земні події, яке спиралося на авторитет Арістотеля, Платона, Птоломея й Авіценни. У 1473 р. Ю.Котермак став магістром. Він читав лекції під час канікул, проводив диспути по неділях, брав участь у суботніх диспутах магістрів. На ресумпціях магістри й бакалаври стали впроваджувати викладання творів античних авторів і тлумачили їх з гуманістичних позицій. Ось чому Котермак погоджувався на прохання студентів про проведення ресумпцій, на яких він міг уникнувши контролю університетської влади, розповідати про все, що чув і бачив. [3]

Юрій Дрогобич удосконалював свої знання з латинської мови, вивчив грецьку, поглиблював знання з філософії, до якої входили також основи природничих наук, об'єднаних спільною назвою «натуральна філософія».

Особливо ретельно Юрій вивчав астрономічні праці арабських учених.

Характерно, що лекції з астрономії читав Джироламо Манфреді – один з

найвизначніших після Паоло Тосканеллі астроном у тогочасній Італії. Манфреді звернув увагу на талановитого юнака, який вправно умів

[2] Ісаєвич Я. Д. Юрій Дрогобич. – К.,1972;С.56

[3] Ісаєвич Я. Д.Юрій Дрогобич. – К.,19972;С.110

користуватися основними астрономічними приладами, і познайомив його з видатним німецьким астрономом Йоганном Мюллером. У поглядах останнього виразно простежувалися елементи геліоцентризму, хоча й не доведеного математично. «Сонце має бути посередині між планетами», - заявляв він. Ідеї цих учених справили значний вплив на формування наукового світогляду Юрія Котермака, що позначилося пізніше на його педагогічній діяльності.

Викладання в тогочасних європейських університетах мало багато специфічних рис. Кожна лекція тривала дві години. Самі доктори мали раз на рік проводити диспути з найрізноманітніших наукових питань. Під час лекцій використовувалися твори загальновизнаних наукових авторитетів, астрономічні таблиці арабських учених. Студенти вчилися складати такуїн – альманах, у якому наперед визначалися розташування на небі Сонця і планет, передбачався час сонячних затемнень. З цією метою застосовувалися найрізноманітніші астрономічні інструменти – від сонячних годинників до астролябій.

На початку 1481 р. Юрія Котермака обрали ректором Болонського університету медицини і вільних мистецтв. Вибори проводилися шляхом голосування студентів і передбачали обрання особи, яка «перевищувала інших науками й чеснотами». Паралельно з ректорською діяльністю, що тривала протягом року (саме на такий і не більше термін обиралися ректори багатьох тогочасних університетів), педагог продовжував викладання астрономії й вивчення медицини. В 1482 р. він склав іспит на звання доктора медицини.

Через кілька років доктор Юрій Котермак вирішив повернутися до Кракова, аби допомагати землякам здобувати освіту в найближчій до України вищій школі. Документи Краківського університету засвідчують, що з весняного семестру 1488 р. вчений читав лекції з медицини. Як і болонські медики, тлумачив студентам твори Гіппократ, Галена, Авіценни, ділився власним досвідом лікування хворих. Крім того, професор із Дрогобича

проводив додаткові заняття – ресумпції, під час яких магістри й бакалаври повторювали з молодшими студентами матеріал лекцій і готували їх до іспитів. Одночасно відбувалися лекції Котермака з астрономії та математики.

У викладанні медицини вчений надав важливого значення поєднанню теорії з практикою лікування. Перепоною було те, що в Кракові церковна влада забороняла анатомічні розтини. Доводилося водити студентів до міської різниці, де вони спостерігали, як різники розчленовують кабанів. Кілька разів Юрія Котермака, як одного з найвідоміших лікарів Польщі, запрошували до хворого короля Казимира. До нього звертались по допомогу представники світської та духовної еліти. Визнанням його глибоких знань і практичних умінь стало присвоєння титулу королівського лікаря.

Однією з важливих сторінок біографії ученого було знайомство з вісімнадцятирічним Миколаєм Коперником, який у 1491 р. прибув на навчання до Краківського університету. Коперник привіз Котермакові листа від його давнього болонського друга й колеги Миколи Абстеміуса (Водки). Юнак найбільше цікавився математикою та астрономією. Так перетнулися шляхи видатного українця і великого поляка.

Завдяки своїй науковій та педагогічній діяльності Юрій Котермак здобув великий авторитет серед краківських професорів, учених, діячів культури, літераторів. Спільні наукові інтереси зумовили його участь у виданні перших кириличних книжок слов’янською мовою. Безпосередньо виданням опікувався краківський підприємець Фіоль Швайпольт, який за місцем походження (Франконія в Німеччині) називав себе Франком. Швайпольтові сприяли перемишльський єпископ Іона, українські магнати – Василь Пинський, Тишко Каленикович, Михайло Острозький. Набирати кириличні тексти німецькому друкареві допомагали галичани Гаврило та Богуш; українські і білоруські студенти Краківського університету були залучені до другорядних робіт. Відоме аргументоване припущення, що разом з Юрієм Котермаком у виданні перших кириличних слов’янських книг брав участь майбутній професор-літературознавець Павло Русин з Кросна.

Протягом 1491 р. були видані «Осьмогласник», «Часословець», «Тріодь пісна» і «Тріодь цвітна», які відіграли значну роль у зміцненні позицій українсько-білоруської культури та освіти й підготували грунт для наступних кроків у царині книгодрукування, здійснених через кілька років білоруським просвітителем Франциском Скориною. Діяльність Юрія Котермака, спрямована на освіту рідного народу, не обмежувалась тільки виданням перших вітчизняних друкованих книжок. Як уже зазначалося, українські студенти становили в Кракові вельми численне земляцтво. До нас дійшли імена деяких з них: Поморян, Гологір, Сянока, Мостищ, Михайло Ганель з Дрогобича, Іван Лучканич з-під Хуста, Микола – син Юхна Станьківського, власника Моршина, Хвалиша та інших сіл поблизу Стрия. Гуманістичні ідеї, які дедалі чіткіше пропагувало багато професорів Краківського університету, в тому числі Юрій Котермак, швидко поширювалися в українських землях. Роки, коли Котермак викладав у Кракові (1487-1494), були періодом найбільшого їхнього впливу на все університетське життя.

Викладацька праця не завадила невгамовному вченому вести астрономічні дослідження. З 1478 р. почалася його наукова діяльність. У листі до свого друга й колеги з Познані магістра Миколи Чепеля, який працював тоді в Римі, Юрій Котермак послав складену ним прогностичну оцінку стану небесних світил протягом року. В ній на основі докладних астрономічних спостережень визначається час двох місячних затемнень, подаються фази Місяця на весь рік. Чимало місця у творі відводиться географії та політичним подіям, що відбувались у європейських країнах, Єгипті, Туреччині, Аравії, Індії. На цю роботу звернули увагу науковці багатьох країн Європи. Її переписав для себе один з перших учених-гуманістів Німеччини, відомий збирач книжок Гартман Шедель, завдяки чому вона дійшла до наших часів.[4]

Багато часу присвятив Юрій Котермак написанню трактату про сонячне затемнення 29 липня 1478 р. Цікаво, що він не поділяв фаталістичних

[4] 4. Юрій Дрогобич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org//wiki.

поглядів тогочасних вчених: вплив астрономічних явищ на земні події може бути сприятливим чи несприятливим, але не є визначальним, вважав просвітитель. Значне місце в трактаті посідає геополітична проблематика, події на величезному просторі від Аравії до Ефіопії, від Іспанії до Литви. Італія на той час посідала одне з провідних місць у Європі в галузі книгодрукування. В 1483 р. в Римі вийшла перша друкована праця українського автора під назвою «Прогностична оцінка поточного 1483 р. магістра Юрія Дрогобича з Русі, доктора філософії і медицини Болонського університету». За змістом і обсягом (19 сторінок) вона належить до поширених тоді астрологічних календарів, або прогностиків, у яких за розташуванням небесних тіл робилося передбачення про земні події. Праця мала багато раціональних елементів: на основі розрахунків подавалися фази Місяця, прогнозувалися місячні затемнення, час оберту деяких планет. Увага зверталася на те, що взаємне розташування Сонця і планет, як воно сприймається в різних країнах і містах Європи, залежить від географічної довготи. З погляду сучасної науки географічні довготи надто неточні. Але великою заслугою автора була перша в друкованій літературі спроба визначення географічної довготи міст нашої країни. Показово, що він підкреслював належність Львова і Дрогобича до Русі, а не до Польщі. Згадувалися також сусідні з Руссю й віддалені європейські країни.[5]

Значна частина праці присвячена метеорології. Цілком справедливим є висновок автора про те, що на підставі спостереження за небесними явищами можна передбачити погоду. У прогнозах, зроблених за астрологічними правилами,враховувалися також наслідки спостережень за самою погодою в зоні помірного клімату. Український вчений висловлював цілком наукові погляди на залежність погоди від географічної широти місцевості.

Постійно живучи у Кракові, доктор Юрій Дрогобич досить часто бував у Львові. Є опосередковані вказівки на те, що в останній період свого життя

[5] Він був ректором у Болоньї – Юрій Котермак [Електронний ресурс].- Режим доступу: parafia.org.ua.biblioteka

він підтримував зв'язки із рідним містом. Тогочасна європейська культура, без сумніву, мала великий вплив на його духовне зростання, але формування світоглядних концепцій Юрія Дрогобича не можна цілком відривати і від його Батьківщини. Тут він народився, тут зростав, тут визрів у нього інтерес до знань і освіти, тут, зрештою, заклалися основи тих його поглядів і уподобань, які згодом вплинули на вибір професії астронома-медика.

Помер Юрій Дрогобич 4 лютого 1494 р. у Кракові. У Холмському рукописному збірнику, створеному наприкінці XVII ст. вченими Острозької академії, вміщені фрагменти, перекладені з латиномовних праць Юрія Дрогобича. Наукова спадщина видатного гуманіста, перетнувши кордон, сягнула його Батьківщини і певною мірою спричинилася до її духовного розвою.

Якщо ж говорити про Павла Русина, його внесок у ролі педагога також є значним.

Біографічних відомостей про Павла Русина збереглося небагато. До цього часу не вдалося встановити його рік народження: називають проміжок часу від 1470 по 1474 р. Достеменно відомо, що народився він неподалік Перемишля, у містечку Кросно, яке на той час посідало значне місце серед центрів торгівлі і ремесл. Припускається, що Павло взяв собі псевдонім "Русин" тому, що м. Кросно знаходиться на території, заселеній українцями, і не обов'язково свідчить про національну приналежність педагога та поета-гуманіста.[6]

Критерії добору для коментування того чи іншого давнього письменника в Павла Русина різні: Публій Теренцій привернув його увагу своєрідною вишуканістю слів і витонченістю мови; «Золотий осел» Апулея необхідний для поліпшення стилю, бо автор вживає багато неологізмів. Корисними для читачів є також книжки, які мають пізнавальне значення: ознайомлюють з іншими народами, далекими містами, річками, горами.

[6] Середа О.Л. ПЕДАГОГІЧНИЙ СПАДОК ПАВЛА РУСИНА З КРОСНА В СВІТЛІ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЕПОХИ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Проте основна цінність творів, які поет рекомендує своїм слухачам, полягає в тому, що вони вчать доброчесності. Саме в цьому магістр Павло вбачав високе призначення літератури. Оголошуючи про початок лекції, присвяченої коментуванню того чи іншого автора, він закликав молодь читати твори давньоримських авторів передусім з огляду на їхнє виховне значення: у них прославляються чесноти й засуджуються негативні риси людей.

Для Павла Русина з Кросна доброчесність – найвища і єдина справжня цінність людського життя: «немає нічого кращого за неї, нічого приємнішого».[7]

Про педагогічну діяльність Павла Русина маємо небагато відомостей. Дослідники гуманістичної європейської спадщини даного періоду зазначають, що в університетській освіті гуманістичний і схоластичний методи співіснували. Речниками схоластики були професори філософії та богослов'я, тоді як представники гуманізму посіли кафедри риторики, літератури. Серед представників європейської педагогічної думки того часу найвідомішим є Еразм Роттердамський, сучасник Павла Русина. Еразм Роттердамський сформулював першочергові завдання освіти в такому порядку: плекання благочестя; детальне вивчення гуманітарних дисциплін; підготовка до життя в суспільстві; плекання норм хорошої поведінки. Освічене благочестя стало й для магістра Павла найголовнішою виховною метою. Уважно дібраний античний матеріал був зорганізований поряд з релігійною спадщиною і слугував виховній меті. Павло Русин і його однодумці з гуманістичного табору намагалися прищепити учням етичні принципи античних часів. Вони пропагували ширшу індивідуальну свободу, вважали, що немає суперечності між християнською етикою та етикою найкращих античних авторів. Захищаючись авторитетом Василія Великого, нагадували своїм опонентам, що навіть декотрі отці Церкви виховувалися на давньогрецьких і римських текстах.

---

[7] Павло Русин з кросна. Поезії/Вступ. Стаття Р. Лубківського; пер. А. Слдомори//Жовтень.1976.№12;

У цей період класична освіта розглядалась як засіб виховання кваліфікованих кадрів для церкви й держави, а латинська мова залишалася символом універсальності й зразковості, каналом зв'язку між минулим і сучасним, вона мала міжнародне значення. Хоча магістр Павло не залишив трактатів з методики викладання римської літератури, можемо з упевненістю сказати, що він визнавав тісний зв'язок між «теорією мови» й «теорією літератури». Слід підкреслити, що своїми методами гуманісти, а серед них і Павло Русин, підготували інтелектуальний грунт для культурно-освітнього відродження України наприкінці XVI – на початку XVII ст.; до їхніх методів зверталися педагоги українських шкіл, у тому числі Києво-Могилянської академії, щоб тренувати ораторів і полемістів, захисників власного світогляду.

У своїх творах Павло Русин виступав послідовним прихильником миру. Він сам і його позитивні герої цінували мир, який асоціювався з достатком, і намагалися його зберегти. Поет протестував проти кровопролиття й насильства, у війнах вбачав одну з найголовніших причин страждань людей. І якщо захищати рідну землю він вважав святим обов'язком, то до загарбницьких війн ставився різко негативно.

Попри національність мислення, характерну для всіх гуманістів, а також те, що способом життя Павло Русин нагадував мандрівних просвітителів (народився в Русі, навчався в Німеччині, працював у Польщі, їздив до Угорщини), останнім з яких в Україні був Г. Сковорода, в його віршах виразно проступають елементи патріотизму. Свої почуття він передавав не прямими деклараціями, а настроєм – з любов'ю писав, наприклад, про «сарматську зиму», село, пісню, - і в цьому вбачаємо прикмети синівської відданості. Вустами свого героя поет висловлював побажання, щоби після смерті рідна земля прийняла його тіло. Любов до Вітчизни керувала героями Павла Русина в їхніх вчинках.

Пов'язаною з Ренесансом, з українською й польсько-українською культурою XV-XVI ст. є початкова історія українського книгодрукування.

Видання в Кракові німцем Фіолем Швайпольтом чотирьох перших кириличних книжок було б неможливим без допомоги краківських українців. У сучасній українській науці відоме аргументоване припущення, що серед його помічників були Павло Русин і Юрій Котермак (Дрогобич), обидва пов'язані з гуманістами Європи та їхніми меценатами.

Багатогранна освітньо-педагогічна та культурно-мистецька діяльність Павла Русина з Кросна були яскравою сторінкою не лише в українській історії XV – початку XVI ст. Без урахування просвітньої діяльності його, так само, як і Юрія Дрогобича, та інших українських гуманістів раннього періоду, важко об'єктивно проаналізувати освітній процес в Україні наприкінці XVI – початку XVII ст. з його орієнтуванням на латиномовну освіту європейського зразка.

1.3 Освіта в Галичині

Більш просунута освіта була впроваджена в Чернігівському та Полтавському повітах намісництва, у цих повітах існували народні школи, які відкривалися після кінця XVIII ст. Також у південній частині України, яку на початку XIX ст. Нове законодавство було щойно прийнято, а освіта була ще на початковій стадії. Лише поодинокі школи були в містах губернського чи повітового значення – Херсоні, Миколаєві, Одесі та ін. Відкриття навчальних закладів у цьому регіоні припадає переважно на другу чверть XIX ст.

Після виходу документа в 1804 році уряд дозволив відкривати дворянські будинки і спортзали. В Україні почали діяти благородний заклад у Харкові, господарський заклад в Одесі, вище заклад у Кременці та Ніжині, які всі пов'язані з цим. Жіночі державні заклади з'являються як школи для жінок, які першими засновуються в усій Русі як гімназії. На території України першу спеціальну установу для цієї мети було створено у 1818 році в Харкові. Ці ж установи почали досліджувати й інші міста України: Полтаву,

Одесу, Київ. Пізніше середня жіноча освіта була представлена також жіночими єпархіальними училищами, які створювалися при духовному відомстві, а також жіночими спортивними залами, які створювалися при Міністерстві народної освіти. Перша в Україні жіноча гімназія (Фундукліївська) була заснована в 1859 році в Києві. Були створені й інші школи для дівчат, які були при міністерстві імператриці Марії [55, с. 22].

Вища гімназія в Кременці пов'язана з потребою університету у Вільнюському навчальному окрузі, цей округ передбачається розмістити в Києві. У 1805 році з ініціативи графа Тадея Чацького в Кременці було збудовано гімназію, яка мала функціонувати як колегія, але натомість була польською колегією. У 1819 році її було перепрофільовано під школу. У 1831 р. училище було закрито, а корпус перевезено до Києва для університету, створеного там у 1834 р. З 1836 р. у приміщенні ліцею діяла духовна школа.

Реакція царизму на поширення вільнодумства серед селян після війни 1812 призвела до численних змін у системі народної освіти в Русі. У 1819 р. з парафіяльних і повітових шкіл була вилучена безкоштовна система освіти, а замість неї була створена система народної освіти. Природничі науки були заборонені, а час, присвячений вивченню закону Божого, збільшився. Після розгрому декабристів царський уряд у 1828 р. розпочав контрутворення освіти, видав «Статут про гімназії та школи, підпорядковані університетам». Школи в Русі починалися заново, в основі їх лежали чистота віри, вірність і обов'язок перед государем і країною в цілому. Основну мету школи Микола I описав так: підготувати людину до посади [11, с. 38].

Хартія 1828 року надає існуючим типам шкіл їхній первинний статус, але вона також надає релігійний, політичний та освітній характер визнаної освіти. Був втрачений зв'язок між навчальними закладами (за винятком університетів і гімназій, які стали винятковими закладами). Новий статут додав вправи та змагання в школах, а також офіційно дозволив застосування тілесних покарань у будь-якій школі (окрім гімназії, це також було дозволено в молодших класах). Навчальне навантаження студентів надзвичайно зросло,

були заборонені великі зібрання та зустрічі студентів у групах. Була створена система суворого контролю за студентами та викладачами.

Значною складовою поступу прогресивної просвітницької думки в Західній Україні протягом І ст. XIX століття відносять до Маркіяна Семеновича Шашкевича (1811-1843), Івана Миколайовича Вагилевича (1811-1866), Якова Федоровича Головацького (1814-1888). Навколо них у Львівській семінарії, де вони навчалися, передова демократична українська молодь утворила гурток «Руська трійця», цей гурток під опікою австрійського, угорського та польського гноблення виступав за мову та культуру рідної країни.

У 1833 р. члени колективу на чолі з Шашкевичем організували збірку рукописів «Син Русі», до якої увійшли переважно вірші учасників колективу (всього 14 віршів). Автори збірки прагнули достукатися до галицьких підлітків закликом: «перестань спати, прокинься». Активні й інші особи! Це був перший каталізатор національного відродження.

У 1834 році «Руська трійця» створює другу антологію – пісенник і літературний календар «Зоря», до якого ввійшли народні пісні, вірші, особиста творчість Гуртківщини. Почалася вона з портрета Богдана Хмельницького та запису Шашкевича про нього. Проте галицька цензура відмовила у виході цієї збірки. Написана 1837 року в Будапешті як «Русалка Дністрова». Багато перепусток були незаконно отримані урядом. Проте значний обсяг роботи виконано. Це була перша книжка українською мовою, друковані сторінки українським алфавітом і знаходилися на Західній Україні [19, с. 27].

Основною концепцією, яка пронизувала всю наукову, літературну та публіцистичну діяльність «Руської трійці», була концепція об’єднання українських земель. Основою їхньої творчості були націоналізм, гуманізм, патріотизм. Вони перші почали критикувати застарілість книжності, класики, свого народу рідною мовою, мали здатність «увійти в таємниці» творчого

духу народу. За це І.Франко називав їх першими збудниками національного духу в Галичині.

М. Шашкевич, І. Вагилевич та Я. Головацький вважав народну освіту першочерговим завданням країни. Шашкевич задокументував це у брошурі «Azbuka i abecadlo», яку видав у 1836 році. Крім того, він пропагував використання в літературі української писемності на противагу нині латинській чи польській системам.

Шашкевич є автором першої в Україні книжки про читання для маленьких дітей, яка вийшла друком у 1850 році. Незважаючи на те, що вона не була видана за життя автора, назва та зміст книжки мали значний вплив на історію української освіти.

Висновки до розділу 1

Життя і діяльність діячів національно-культурного відродження, «будителів руського духу» в Галичині, представників кола Маркіяна Шашкевича та інших осіб є предметом інтенсивного вивчення з другої половини XIX ст.

Діяльність Шашкевича, Вагилевича і Головацького, як і всіх тогочасних романтиків, характеризується перенесенням в історично значуще минуле свого народу: «Болеслав Кривоустий під Галичем, 1139», народна версія «О Наливайку» , «Хмельницьке обступлення Львова» М. Шашкевича, «Думи», історичне оповідання про народження Вагилевича. Ці проекти не були історично достовірними, а радше мали на меті символічне сприяння іноді утопічній вірі у відродження українського народу. Подібні проекти здійснювали М. Устиянович, А. Могильницький та ін. Новим якісним рівнем зображення історичного минулого стали картини Т. Шевченка («Іван Підкова», «Тарасова ніч» та ін.). Інші люди люблять природу, що призводить до чудових екологічних текстів. У Шашкевича, Вагилевича, Головацького також є захоплення світом природи, це вилилося в прекрасні екологічні вірші

Шашкевича: «Підлисся», «Вечірні сутінки», «Весна», «Річка» (всі мають буквальне значення) Головацького. Вони мають значний ліричний склад: «Туга», «Вірна» Шашкевича, «Wspomnienie», «Spotkanie» Вагилевича, «Два вінки» Головацького. Проте найуспішнішим у плані додаткових відтворень, безперечно, виявився започаткований ними епістолярний жанр: «Слово до читачів руського язика», «Нас руська мати народила» Шашкевича, «До Л***» та ін. Вагилевича, «Брати за Дунаєм» Головацького. Пізніше до цього жанру зверталися М. Устиянович («До перемишлян», «До зорі Галичини»), А. Могильницький («До вчених членів Руської Вітчизни»), Ю. В. Могильницький («До вчених членів Руської Вітчизни»), Федьковича («Оскресний, Бояне») та багатьох інших осіб.

Етнографічні розвідки «Трійці» присвячені карпатознавству України, вони перші публікують книги з історії культурної еволюції рідного краю та бібліографічні проекти.

Важливий внесок у педагогічній діяльності є і завдяки українським вченим – Юрію Дрогобичу та Павлу Русину.

Творчість і педагогічна діяльність Юрія Дрогобича має яскраво виражений гуманістичний характер, що виявляється у його поглядах на Бога, людину, природу. Він високо цінував людський розум, вірив у його силу і можливості, у здатність пізнання таїн світу та закономірностей, у спроможність людини використовувати результати педагогічної діяльності на своє благо.

Багатогранна педагогічна та культурна діяльність Павла Русина з Кросна була яскравою сторінкою не лише в українській історії XV – на початку XVII ст. Він вважав основною цінністю творів те, щоб вони навчали доброчесності, бо в цьому вбачав високе призначення літератури. Для Павла Русина з Кросна доброчесність – найвища і єдина справжня цінність людського життя.

РОЗДІЛ 2
РОЛЬ ШАШКЕВИЧА У РОЗВИТКУ ШКОЛИ В ГАЛИЧИНІ

2.1 Українська педагогіка й шкільництво: братські школи в Україні

Сталося так, що Україна багато століть не мала держави і тому не могла виробити власної національної культури та літературної мови. У 1654 р. Б. Хмельницький віддав до Росії центральну та східну Україну, а Галичина залишалася під владою Польщі 432 роки – з 1340 по 1772 рік. Тепер ми знаємо, що це правління тривало до 1939 року, майже 600 років. Хоча Галичина офіційно підпорядковувалася Австрії майже 150 років, національна та духовна експансія Польщі в Галичині ніколи не припинялася. Під польським пануванням галицьке селянство перебувало в тяжкому кріпосницькому стані, земля належала королеві, шляхті чи духовенству, про українські школи не було коли й думати, а сильна українська культура дивувала Європу ще за галицьких часів. Волинь – підкнязівство поступово зникало, а українська була мовою двору, науки, суду, права, дипломатії в Литовській державі, тобто офіційною мовою країни. Під гнітом польської нації вона була відтіснена на задвірки і стала мовою «хлопців» зневажена, за словами Йосифа Лозинського, вигнана з високих місць на селянські дахи [44, с. 82].

Насправді української інтелігенції не було, бо українські аристократи, якщо й мали якусь освіту, одразу потрапляли під польський вплив і вже не вважали себе українцями. У 1772 році Україна отримала нову державну залежність. Її знову роздирали та поділяли дві великі держави – Росія та Австрія – країни з тоталітарними та бюрократичними режимами. Михайло Грушевський пише: «Всяке політичне відокремлення в нашій країні скасовано, а самоуправство або зовсім скасовано, або зведено до мінімального розміру». Але в усякому разі українська стихія навряд чи могла

це цілком використати, бо на землі країни з'явився найнижчий клас громадян: селяни були темними, непритомними, пораненими і позбавленими всіх прав, і майже в рівній мірі бідних міщан і неосвіченого темного села. «Духовенство»: Убогість і темнота є причиною того, що сільське духовенство не може цікавитися духовними, освітніми і національними справами, не може керувати народом [23, с.22].

Ще в 1777 році австрійський уряд скасував духовний ценз священників і заборонив їм, беручи участь у палацових роботах. Михайло Возняк пише, що сільський піп мало чим відрізняється від хлібороба, живе в простій хатині, оре, сіє і мучиться, як хлібороб. У селі не раз бачили священника, одягненого у лахмітті, з люлькою в роті та батогом у руці, йдучи біля коня чи вола. Більшість священників були неписьменними, бо ледве вміли читати польські та церковнослов'янські тексти. Після приєднання Галичини до Австрії австрійський уряд намагався полегшити долю українських кріпаків, обмежити спільну владу над ними польських магнатів і дати хоч якусь освіту селянам, містянам і особливо духовенству. Вони були єдиною більш-менш освіченою верствою населення.

У Галичині відкривалися народні (першого, третього або четвертого ступенів) школи для хліборобів і міських жителів, вищі школи для духовенства з «тутешньою» (українською) мовою навчання. Через два роки після приєднання Галичини до Австрії (1774) у семінарії при церкві св. Яна у Відні було виділено 14 місць для підготовки українських греко-католицьких священників. Згодом у цьому навчальному закладі здобули духовну освіту багато галицьких священників. У 1783 р. з дозволу нового цісаря Йосифа П. у Львові відкрито духовну семінарію з викладанням «руською мовою». Того ж року у Львові було засновано університет. На жаль, цей курс викладається латинською та німецькою мовами, тому він недоступний для жителів сільської місцевості України. Зважаючи на цю ситуацію, митрополит Галицький Лев Шептицький, єпископи Петро Білянський (Львів), Максиміліан Лілло Рілло (Перемишль) та Андрій Бачинський (Мукачево)

звернулися до цісаря з петицією про створення тимчасового підготовчого навчального закладу, який би забезпечував молодь необхідним знання латини та можливість вступу до того чи іншого коледжу, університету [28, с.53].

9 березня 1787 р. з дозволу імператора у Львівському університеті було засновано так звану «Руську академію» («Studium Ruthenum») – філософсько-теологічний заклад для українців. Цей навчальний заклад заповнює гостру нестачу священників у селі. За час свого існування (до 1808 р.) він підготував близько 500 духовних наставників для сільських парафій, але ці вчителі мали офіційний статус нижчий, ніж студенти університету (лат.). Вони не змогли зробити кар'єру в церковній ієрархії, але за роботу отримували вдвічі менше. Але це потужна, дуже потрібна, дуже своєчасна культурно-освітня допомога є тією силою, яка освітлює перші промені просвіти в Галичині і розсіює темряву, що дрімає в душах і родинах галицьких селян. Священники поширювали в народі науку про християнські цінності зрозумілою для нього церковною українською мовою і, як зазначалося, організовували українські школи в багатьох єпархіях.

У 1790 р. Ставропігійний інститут видав перший у Львові буквар з додатком «Полхтики свхтской», написаний чистою народною мовою. Дедалі голосніше лунає заклик до проведення народної освіти в масах. 1 листопада 1787 року стало пам'ятним днем, бо, як згадував Іван Гарасевич, тоді «професори викладали філософію і богослов'я церковно-руською мовою». Австрійський імператор Йосиф П. виявився досить реформатором і в інших сферах. Розуміючи суспільно-політичну ситуацію, він пішов на значні поступки галичанам. Зокрема, він скоротив кількість днів у маєтках, заборонив тортури, надав селянам право скаржитися до суду на жорстокість своїх поміщиків, тобто, як зазначалося, значно обмежив права маєтків. Проте на землях, що відійшли до Русі, життя хліборобів ускладнилося [58, с.83].

Як пише Грушевський: « маси народу, пригноблені кріпацтвом, лежать мовчки, нерухомо, мертві, і, здається, вже ніколи не воскреснуть – настав остаточний кінець українського життя». Але навіть у Галичині після смерті

цісаря Йосифа П. (1790 р.) українське повстання «завдяки» польській реакційній шляхті почало згасати ще до того, як розгорілося. На початку 19 століття воно зазнавало тиску дворянства. Ті невеликі поступки, зроблені українцям, були скасовані, українські школи закриті, замість української мови навчання введено польську. Австрійський уряд скористався народними настроями. Коли польські шляхтичі закопалися надто глибоко, він дав українцям можливість піднятися в національно-культурному житті, але потім зробив так, що польська вежа зникла, як і існування цілої імперії. Поступ української нації привернув увагу польської шляхти, яка не могла змиритися з втратою Галичини. Постійні чутки та наклепи про намір галицьких українців залишити греко-католицьку церкву і прийняти православне християнство, як це сталося на Волині, Поділлі та в Східній Україні, а також про нібито симпатії галичан до Росії, виконавши свою чорну справу. Різко змінилося ставлення австрійців до галицького уряду, причому в гіршу сторону [37, с. 27].

Через сильний польський вплив деякі священники почали ігнорувати фольклор, цуратися «чоловічої» мови, приймати не лише польську мову, а й польський дух, наслідуючи все, що поляки вважали добрим і цивілізованим. Вище духовенство виявляло захоплення польською мовою та культурою. Тому митрополит Антін Ангелович (пом. 1814), який був учителем імператора Йосифа П., писав послання і повчання французькою, німецькою, латинською, польською, але не українською мовами. Під час його духовного правління українці були змушені відійти від Митрополії та більшості галицьких церков. У деяких єпархіях, де священники зовсім не розуміють української мови, служби ведуться латинською, а проповіді, сповіді парафіян і спілкування з простими людьми – польською [42, с. 22].

У своїй відомій статті «Zustände der Russinen in Galizien» Яків Головацький розповідає, як селянин скаржився пресвітеру на те, що священник не хоче віддати Метричну систему його батька. Священник пояснював, що не вміє читати метричну систему, написану «руською

мовою», бо вивчав у школі польську, німецьку, латинську, грецьку, давньоєврейську та інші мови, але їх ніде в Галичині не вчили українською. У Львівському університеті українська мова також була заморожена на 40 років на початку XIX ст. З 1808 р. припиняються «руські» лекції не тільки на філософсько-богословських факультетах, а й на пастирських богословських і катехитичних студіях, які, згідно з австрійським законом, повинні були викладатися рідною мовою. Повний застій культурно-інтелектуального життя в Галичині зумовлений тим, що протягом майже чверті століття в Австро-Угорській імперії «руською мовою» виходило лише шість невеликих видань, чотири з яких виходили в Галичині. .

Звичайно, в більшості українських сіл не було вчителів, а науки читання, письма й арифметики вели парохи чи дяки. Вершиною цієї науки є вміння читати Псалтир чи Послання та виконувати елементарні арифметичні дії. Слід зазначити, що самі люди не зацікавлені в освіті своїх дітей. Хлопця, який вміє читати і писати, неминуче візьмуть в армію, а отже, послаблять бажання вчитися. Очевидно, що за таких несприятливих умов саме час подумати про розвиток науки, освіти, культури, мови та окремих проявів національно-культурного життя в Україні. Така ситуація викликала народне невдоволення, посилювалися національно-визвольні настрої української інтелігенції [22, с. 26].

У цей час серед греко-католицького духовенства з’явилися ті, кому не байдужа доля свого краю, хто бачив потребу широкого просвітництва народу, розумів важливість збереження національної мови як головного засобу такого просвітництва і розвитку. Національне відродження в Галичині, Україні. Серед прогресивного галицького духовенства відомий своєю активною громадською позицією отець Іван Могильницький з Крелошан на Перемишлі. Він закінчив Львівський університет і був для свого часу освіченою людиною, знав декілька європейських мов. Окрім суто духовних функцій, він також виконує обов’язки головного інспектора шкіл у Перемишльській єпархії. З його ініціативи було відкрито учительське

училище, він був ініціатором і автором листа єпископа М. Левицького до Президії губернії про запровадження української мови в народних школах. Але зробити це непросто. Керівник губернії відповів, що в Галичині живуть не тільки «русини», тобто українці, а й поляки. Зважаючи на це, необхідно було залишити двох вчителів – польського та українського.

Мовляв, в усному спілкуванні нехай вживають українську, але на письмі це неможливо, оскільки без цієї мови вона ніде не вживалася і нею не видавали царських указів (з 1940-х рр., до речі, виходив і указ). українською мовою), але вони сказали, що це не потрібно, оскільки галицькі «хлопці» теж добре розуміють польську. Також звичайним людям непросто вивчити важку і громіздку кирилицю, тож нехай краще користуються латинським (читай польським) алфавітом, вивчаючи українську. І. Могильницький також був ініціатором створення в Перемишлі освітнього товариства з метою видання українською мовою підручників, книжок релігійного та світського змісту (проте товариство не мало можливості розгорнути свою діяльність). Але в українську історію він увійшов не лише як ініціатор перших організованих проявів галицького національно-культурного життя, а й як видатний учений, з-під пера якого вийшло чимало наукових праць і навчально-методичних посібників [56, с. 72].

«Rozprawa o języku ruskim» викликала неабиякий резонанс, оскільки її автор першим наважився проголосити самостійність української мови, що переконливо довів у своїх творах. Червоною ниткою через увесь твір проходить думка про те, що український народ є відгалуженням «слов’янства», рівним з усіма, але, на жаль, українську мову мало знають і називають по-іншому. Автор іронічно зазначає, що, перераховуючи слов’янські мови, Богуміл Лінде у передмові до свого «Словника польської мови» та Юзеф Добровський у своєму «Слов’янському словнику» Institutiones linquae Slavicae «забули» назвати українську з іншими слов’янськими мовами. І. Могильницький зазначає, що інші вчені ототожнюють українську мову зі старослов’янською, великоруською чи

польською, а деякі вважають її сумішшю цих трьох мов, виключаючи її з числа «освічених», упорядкованих мов, крім того, вважають її за дику, вільну мову тощо. Немає сумніву, що розвитку української літературної мови в Галичині сприяла «Граматика слов'яноруська», написана І. Могильницьким українською літературною мовою, але ця книга не була надрукована і з'явилася лише у 1910 р., завдяки професору М. Возняку. Важливо підкреслити ставлення Могильницького до української літературної мови. Слідом за М. Смотрицьким, М. Ломоносовим та Ю. Добровським він вважав, що писемна літературна мова має відрізнятися від простої народної, тобто дотримувався теорії двох стилів. Це питання було предметом тривалих дискусій серед галицьких науковців упродовж XIX ст.

Якби І. Могильницький вчасно висловився на підтримку народної мови, вона могла б увійти в літературну набагато раніше. Проте Могильницький не міг так однозначно, як інші галицькі вчені, стати на бік простої народної мови. Насправді на території Східної Галичини в той час існувало декілька українських говорів, як тепер, зокрема: гуцульський, лемківський, бойківський, покутський і наддністрянський лівобережний. Стати на бік народної мови означає стати на бік однієї з цих мов на шкоду іншим. Цей факт був головним козирем у руках противників народної мови протягом майже всієї другої половини XIX ст. Питання старослов'янської також обговорювалося протягом багатьох років. Її прихильники стверджували, що немає потреби впроваджувати народну мову в літературу, бо вже існує готова, опрацьована, кодифікована і канонізована старослов'янська мова, яку, мовляв, добре розуміють усі галичани [38, с. 82].

Церковнослов'янська мова мала й охоронну функцію, тобто використовувалася як засіб запобігання процесу полонізації. Ці питання обговорювалися майже протягом усього XIX століття. Відомою працею з питань української мови є «Граматика української мови» Йосифа Левицького, написана німецькою мовою і видана 1834 року. Автор знайомить європейського читача з особливостями української мови, але в

книзі не представлено справжньої української мови. Українська мова, якою розмовляють українці, та інші мови є сумішшю старослов'янських, українських, великоруських і польських слів.

Ю.Левицький нібито підтримував українську національну мову, але насправді був прихильником етимологічних засад старослов'янської мови та правопису, все життя виступав за написання ъ в кінці слів після твердих приголосних, що робив дуже жорстоко і безжально, щоб атакувати прихильників. Ці погляди він відстоював у всіх наступних статтях, опублікованих в українських, польських та німецько-галицьких часописах. Подією великого культурного значення стало видання у 1837 р. літературного літопису «Русалка Дністрова», створеного «Руською Трійцею», до якої ввійшли майбутні богослови, тодішні студенти Маркіян Шашкевич, Яків Головацький та Іван Вагилевич. Щоб обійти сувору галицьку цензуру, молодь вирішила видавати свій альманах у Будапешті [48, с. 83].

Проте обійти цензуру не вдалося, оскільки «Русалка Дністрова» була заборонена до ввезення в Галичину. Причина заборони незрозуміла і пояснюється лише тим, що щорічник був написаний простою українською народною мовою з використанням принципів письма і «цивільним» шрифтом, що було розцінено як виклик усталеній системі. Вважав, що ця мова та її слова, орфографія, джерела та кириличний алфавіт можуть поставити під загрозу високий авторитет церковного тексту. Немає сумніву, що «Русалка Дністрова» змінила б цю усталену систему, але не зробила цього з двох причин: по-перше, майже весь тираж було вилучено й замкнено в цензурних кімнатах на 11 років, а по-друге, цей головний автор і ініціатор книги Маркіян Шашкевич помер від тяжкої хвороби 1841 року.

Його друг фактично зрадив справу. І. Вагилевич уже не пише українською, тільки польською, а Я. Головацький, незважаючи на те, що 18 років очолював кафедру української літератури Львівського університету, стає на інший бік і в різні способи експлуатує українське письменство.

Українська народна мова, але так зване «язичництво» – суміш мов, яка згодом повністю перейшла до великоруської. Але це не означає, що в Галичині тоді не було захисників національної мови. Першим серед них був отець Йосиф Лозинський, вчений і публіцист, який у 1833 році написав українську граматику польською мовою. З різних причин він опублікував книгу ще в 1846 році, але, на жаль, вона не була опублікована в 1930-х роках. Ця граматика, орієнтована на українську народну мову, фонетична, підкріплена потужним авторитетом «Русалки Дністрової» могла внести зміни в культурне життя Галичини. Ю. Лозинський активно виступав у галицьких засобах масової інформації, відстоюючи українську національну мову та виступаючи проти використання в українській літературі старослов'янської мови та етимологічних принципів письма [48, с. 21].

У всіх своїх публікаціях він завжди наголошував на мові. Контент, яким користуються понад 15 мільйонів людей, має піднятися до рівня літератури. Жменька поляків, чехів, сербів та інших етносів зуміла цивілізувати свої мови, чому не змогли цього зробити українці? Щоб досягти певного рівня цивілізації, мову, якою говорять люди, потрібно вивчати та розвивати. На жаль, не всі хочуть це зрозуміти. Одні були готові накинути на народ кайдани старослов'янської мови, інші сподівалися отримати літературну мову шляхом злиття своєї мови з сусідніми. Чи потрібно відмовлятися від нашої мови і залишатися незрозумілою для українців старослов'янською, граматична форма якої надто далека від національної? Ю. Лозинський рішуче виступав проти «поганства», яке панувало в Галичині в другій половині XIX ст. Навіщо створювати якусь нову «суміш», незрозумілу людям? Він пише з пристрастю [21, с.99].

Звісно, Ю. Лозинський мав і послідовників, які його підтримували. Дуже розумні й емоційні статті на захист писали сільські священники – Теодор Лисяк і Теофан Глинський, письменник Микола Устиянович (який у 1960-х рр. змінив Я. Головацького (згодом перейшов на москвофільські пости), редактор української газети «Вхідник» української національної

мови, виданого у Відні Юліаном Вислобоцьким, співробітником Міністерства освіти Григорієм Шашкевичем та іншими зазвичай анонімними авторами видання. Проте з другої половини 1950-х років суттєво домінувала протилежна сторона, так звана «синосфера».

Лідером московського руху був відомий історик Денис Зубліцький, який досить зневажливо ставився до української, називаючи її мовою черні, «цивільного пасічника Грицька», картковою мовою «пастуха Пана» тощо. Коли в 1848 році його запросили очолити редакцію першої української газети, він відмовився, зізнавшись, що за все життя «малоруським наріччям написав лише два-три рядки». Свої твори писав німецькою, польською і великоруською, як він вважав, мовою, незважаючи на те, що великоруської мови не розумів до кінця. Москвофіли також вірять у твердження іншого відомого галицького історика Антона Петрушевича, який стверджує, що мова, якою розмовляють у Москві, є мовою давньоукраїнських пам'яток писемності, і якщо ми відмовляємося від цієї мови, ми відмовляємося від нашої історії, від нашої історичної спадщини [33, с. 22].

Як вчений історик, він не хотів брати до уваги того факту, що стародавні київські писемні пам'ятки написані мовою, яка склалася під великим впливом старослов'янської мови, а не розмовною. Чисельність корінного населення Києва. Тому всі прихильники цієї ідеї намагалися запровадити в галицькі видання великоруську мову. Іван Франко називав їх «твердими росіянами», найактивнішими з яких, окрім Северина Шеховича (видавав великоруською мішаною газету «Лада», тоді крім «Шмеинной библиотеки»), є ще письменники Іван Наумович, Іван Гушалевич, Михайло Малиновський), редактори та видавці Іван Раковський, Богдан Дідицький, Іван, а згодом Яків Головацький, закарпатські письменники Олександр Духнович і Микола Нодь, а в 1960-х роках Микола Устиянович, Антін Могильницький та ін. Проте боротьба за літературну мову на громадянських засадах не припинялася [49, с. 83].

Інші учасники «Руської трійці» вважали, що основою української літературної мови мають бути говірки, що живуть між Коломиєю та Холмом, а саме Покуття та Подністров'я. Власне, ці два діалекти найяскравіше представлені в західному варіанті української літературної мови, хоча, звісно, можна знайти риси й інших діалектів, поширених у західних областях України. На початку 1960-х років, після смерті Тараса Шевченка, в Галичині виник громадський рух, який пропагував національну мову.

Великою подією в культурному житті Галичини стала поява на початку 60-х років «Української граматики» о. Михайла Осадца, що було, безперечно, прогресивним явищем для того часу. Незважаючи на те, що автор дотримується етимологічних принципів у своєму написанні, і незважаючи на те, що матеріал викладено мовою, яка несе на собі відбиток мови книги і не далеко відходить від московського наріччя, «Граматика руської мови» о.Михайла Осадци є яскравим прикладом. Вона освітлює мовну пітьму, посіяну в тогочасній Галичині, автор показує в книзі справжню українську мову, в основному правильно й об'єктивно описує її фонетико-граматичні характеристики. Безперечно, «Граматика руської мови» зробила значний внесок у розвиток галицької української літературної мови та граматичної думки. Далі було багато подібних публікацій. Серед народницького табору, який виступав на захист національної мови, найактивнішими були Володимир – син Маркіяна Шашкевича, Ксенофін Климкович, Федір Заревич, Данило Танячкевич, Михайло Осадца, Юліан Лавровський, Іван Жуковський, Степан Качала, Теофан Глінський та інші [32, с. 77].

Із заснуванням товариства «Просвіта» 8 грудня 1868 р. народницький рух і вплив зросли, приваблюючи широке населення Галичини, а особливо інтелігенцію. Метою «Просвіти» є широка освіта народу, видання книг українською мовою. Це товариство було створено, ймовірно, на противагу науковому товариству «Матиця», яке стало на москвофільські позиції під проводом Я. Головацького. Українська мова отримала потужну підтримку з боку нового завідувача кафедри української літератури Львівського

університету (після Я. Головацького) Омеляна Огоновського. Як мовознавець у широкому розумінні він залишив важливу наукову спадщину. Однією з найважливіших його праць є «Граматика української мови», написана німецькою мовою для європейської аудиторії під назвою «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache» (1880), яка дає досить яскравий і правильний опис української мови, її діалектів, фонетичні та граматичні особливості. У книзі він порівняв українську мову з великоросійською, розкрив основні ознаки української мови та продемонстрував її переваги над російською. Вчений розробив проект нового правопису на фонетичних засадах і народній мові [11, с. 81].

У 1889 р. він видав «Граматику української мови для середніх шкіл», у якій уперше вжито деякі терміни мови, що вживаються й у наш час. Вже тоді Огоновський бачив і правильно оцінював велику загрозу українській мові з боку москвофілів і великоросів, її величезний негативний вплив на формування української літературної мови. Боротьба за національну мову проходила з перемінним успіхом. Крім москвофільських видань («Слово», ред. Б. Дідицького та ін.), існували державні видання («Вечерниці» – до 1863 р., «Мета», «Нива», «Русалка»). У 1886 році вийшов «Малорусько-німецький словник» Євгена Желехівського, який видавався за правописом піньїнь і називався тоді «желехівкою». Цей правопис із невеликими змінами використовувався в Галичині до 1939 р., коли багато правил, що застосовувалися в ньому, стали частиною загальноукраїнського правопису.

Проте розроблений Є. Желехівським фонетичний правопис був офіційно затверджений у Галичині лише у 1895 р., де важливу роль відіграв інший видатний учений професор Степан Смаль-Стоцький, багаторічний завідувач кафедри українознавства Чернівецького університету. Він із ентузіазмом підтримав правопис Є. Желехівського й використав його у виданій 1893 р. «Українській граматиці». Ще в 1886 р. С. Смаль-Стоцький разом зі своїм колегою Ф. Гартнером почали домагатися від буковинської влади дозволу на запровадження в систему шкільної освіти фонетичного

правопису. Їх боротьба з прихильниками «етимології» тривала кілька років, але вони перемогли. Їм вдалося довести перед різними комісіями, що історико-етимологічний правопис, запропонований раніше М. Осадцем, був невдалим для шкіл, непослідовним і важким для засвоєння, а правопис Є. Желехівського практичний і простий.

Розвиток і становлення української літературної мови в Галичині були б немислимі без активної участі видатного українського письменника Івана Франка. Перші прозові твори письменника також були написані під сильним впливом москвофілів і культивованої ними російсько-океансько-української мови, влучно названої «язичниками». Згодом І. Франко згадував, що ще студентом брав участь у мовних дискусіях, але, на щастя, невдовзі збагнув, що літературна мова має ґрунтуватися на українській народній мові. Справді, «мова в моїх старих віршах не завжди була чистою, – писав він, – і легше зрозуміти, що я особисто пройшов через деякі з цих етапів розвитку (хто їх не проходив у Галичині того часу!), де всіляко намагалися придушити почуття живої, чистої народної мови... В моїй мініатюрі повторюється те, що ми бачимо в широкому масштабі в усій галицько-руській літературі : школи, граматика і мовні суперечки прибивали і тривожили чистоту народної мови». Франко збагатив українську літературну мову своєю творчістю в поезії, романістиці, публіцистиці та наукових дослідженнях, сміливо вводячи в рідну мову народну лексику бойківського діалекту та слова, запозичені з «освічених» європейських мов [14, с. 83].

Багато слів він придумав або «викував». Коли московський рух був певною мірою подоланий і народницькі тенденції взяли гору, почалися дискусії між галицькими вченими та східноукраїнськими. Після скасування Емського указу 1876 р. про заборону вживання української мови в підмосковній Україні (на початку XX ст.) українські вчені й письменники почали її кодифікацію й унормування. Це призвело до великих суперечок, оскільки Західна та Східна Україна мали різні писемні практики, традиції та

тенденції щодо мовних питань. Дискусія стосувалася переважно лексичного збагачення та правописних питань мови.

Коли Емський указ набув чинності, саме в Галичині східноукраїнські письменники мали можливість друкувати свої твори, і саме завдяки Галичині сучасна українська літературна мова увійшла в життя українців як єдина національно-державна. Водночас народні мови, які відіграють активну роль у повсякденному житті, особливо в західних областях України, також зберегли притаманну їм автентичність. Можливо, тому розбіжності між галицькою та східноукраїнською писемністю існують і сьогодні, проте, можливо будуть подолані найближчим часом і тому вдасться досягти повного консенсусу, повного задоволення амбіцій усіх сторін.

Братські школи – навчальні заклади в Україні у 16-18 ст., які організовувалися в громадських організаціях православних міщан з метою зміцнювати православ’я і чинити опір денаціоналізаційним впливам латинських (єзуїтських) і протестантських шкіл.

Період братських шкіл був періодом складних економічних перетворень і політичних подій, коли на Україні точилася боротьба народних мас проти феодального, польсько-шляхетського поневолення і католицизму. Визвольні селянські війни під керівництвом Богдана Хмельницького закінчилися Переяславською радою, це знаменувало здійснення споконвічних прагнень та сподівань українського народу і було поворотних етапом в його історичному житті.

У підготовці цього історичного акту певну роль відіграли братства і створенні ними освітні заклади. Перше братство у Львові в 1449 році, а потім і в інших містах і селах України. Братства об’єднували ремісників, селян, запорізьких козаків, купців і навіть українських магнатів. Братства створювалися для боротьби проти польської шляхти та уніатів, а також проти необмеженої влади церковних феодалів. Духовно-освітній рівень православних українських братств був таким, що йому беззастережно

довіряли вселенські патріархи оборону християнської чистоти суспільства, гарантуючи свою довіру до братств ставро-пігіяльними грамотами.

Український народ завжди прагнув до розвитку й піднесення освіти й культури. Після Берестейської унії 1596 р. активізується діяльність братств, що виникали при православних церквах. Вони не обмежувалися релігійними справами, а вважали своїм основним завданням поширення освіти серед українського населення та захист православ'я й одночасно захист української нації. При братствах засновувалися школи, друкарні, які ставали основними осередками розвою національної культури.

Князь Костянтин Острозький у 1576 р. у місті Острозі заснував вищу школу – Острозьку греко-слов'яно-латинську колегію, що в історію шкільництва України увійшла як Острозька академія. В Острозькій академії навчали учнів усіх предметів "тривіуму" (граматика, риторика, діалектика) і "квадривіуму" (арифметика, геометрія, музика, астрономія). Тут вивчали дисципліни, пов'язані з медициною, богослов'ям, філософією та ін. Для викладацької роботи в академії працювали: Герасим Смотрицький – перший ректор академії, автор полемічного трактату «Ключ царства небесного»; Дем'ян Наливайко – український церковний і культурний діяч, письменник, перекладач; Мелетій Смотрицький – відомий український письменник і громадський діяч, доктор медицини, єпископ, ректор Київської братської школи, проповідник; Іова (Іван) Княгининський – український церковно-освітній діяч, письменник-полеміст та багато інших. Серед вихованців академії був і майбутній гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Після смерті князя К. Острозького розпочався процес занепаду Острозької академії, і в 1624 р. вона припинила існування, оскільки внучка князя Анна-Алуїза Ходкевич відкрила на її базі єзуїтську колегію.

З відродженням незалежної Української держави Острозька академія як вищий навчальний заклад розпочала нову сторінку в історії вищої школи нашої держави. У 1760 р. була завершена робота над проектом Батуринського університету Кирила Розумовського. Ознайомлення з цим

документом дає підстави стверджувати, що майбутній університет за структурою і змістом діяльності мав бути прогресивним освітнім закладом. Проте задуми Розумовського не справдилися: імператриця своїм указом від 10 листопада 1764 р. скасувала гетьманство в Україні, у 1775 р. було зруйновано Запорізьку Січ, а невдовзі у 1783 р. було введено кріпосне право.

Діяльність братства мала такі напрямки: охорона благочестя та порядку, благоустрій братства і боротьба за національну самостійність, охорона православ'я. Останній напрямок діяльності братства не вказувався у статутах із цілком зрозумілих причин. Можливо, це дало привід багатьом дослідникам розглядати братства як мирні організації. Але відомо, що кожен, хто вступав до братства, складав присягу.

Учні братських шкіл, як правило, вивчали рідну ("просту") мову, слов'янську, грецьку, латинську й польську, але не однаковою мірою. Особлива увага приділялась вивченню слов'янської мови. Викладання цієї мови в школах полягало у вивченні спочатку букв і складів, потім читання, граматики та церковного співу. Цією мовою читались лекції, нею були складені деякі підручники.

Крім вивчення слов'янської мови, у братських школах приділялося багато уваги мистецтву складати вірші цією мовою. Від них також вимагалось складати вірші до кожного великого свята, до кожної визначної події. Учителі та учні даних шкіл складали також історичні вірші, де прославляли подвиги запорізьких козаків. Високим рівнем викладання співу братські школи значною мірою вплинули на народну музичну культуру України.

Загалом, навчання в братських школах ділилось на два етапи: початкове і середнє. Початкове навчання – це читання (розпізнавання букв та їх складання, пояснення прочитаного, осмислення і розуміння), письмо, вивчення граматики, лічба, церковний спів та порядок. Середнє навчання охоплювало вивчення граматики, риторики, діалектики, музики. Учні

вивчали слов'янську, українську (просту), грецьку, латинську та польську мови.

У школі навчальний рік починався 1 вересня, введені літні канікули (липень-серпень). Влітку навчання розпочиналося о 9 годині ранку, а взимку дещо пізніше. Навчальний день починався молитвою. Після читання молитви кожний учень відповідав вчорашній урок і показував виконані вдома письмові роботи. Потім починали вивчати новий матеріал. Ввечері вдома діти повинні були прочитати вивчений у школі урок перед батьками. У суботу повторювалося все, що було вивчене за тиждень. У цей день учитель більш тривалий час проводив з учнями моральні бесіди. Братські школи відіграли важливу роль у національному відродженні. Вони виховували своїх учнів в дусі патріотизму, любові і поваги до рідної мови, до культури свого народу.

Братські школи були двох типів: елементарного та підвищеного, які докорінно відрізнялися від інших існуючих шкіл, приміром, протестантських, католицьких, православних монастирських та національних: єврейських, вірменських тощо. Предмети у цих школах викладалися рідною мовою, вивчалася антична література, філософія, розвивалися розумові здібності учнів, певною мірою – демократизація.

Історичні свідчення про перші навчальні заклади, організовані братствами, обмежені. Відомо, що шкільна кімната розміщувалась у братському будинку. Вчителя, який виконував обов'язки дяка та писаря, обирали на загальних зборах братства. Платню він отримував з прибутків церкви, а також із коштів, що платили батьки за навчання дітей.

Учнів, як правило, ділили на три групи: одні вчилися розпізнавати літери, інші – читати і вчити напам'ять певний навчальний матеріал, треті – міркували, пояснювали прочитане. Читати й писати вчилися слов'янською мовою. Учнів навіть знайомили зі слов'янською нумерацією.

До змісту освіти у школах першого типу, окрім читання та письма, входила лічба, малювання, вивчення катехізису, особливе місце займали

співи. Навчання проводили у суботу. Як відомо, церковний хор складався з учнів. У деяких братських школах, наприклад, у Київській практикувався багатоголосий спів у 4, 6, 8 голосів.

У школах запроваджувались елементи класноурочної системи навчання, а також різні методи: пояснення, бесіда, самостійна робота, диспут, взаємне навчання. Для закріплення навчального матеріалу широко практикувалась повторення. За порядком у школі, поведінкою учнів і виконанням домашніх завдань стежили виділені на кожний тиждень чергові учні. В школі часто бували батьки, які допомагали вчителям доглядати за поведінкою дітей. Віддаючи дітей до школи, батьки підписували з ректором школи договір, в якому зазначалися обов’язки школи й батьків.

Особливе місце в історії розвитку освіти в Україні посідає Львівське братство. Перші відомості про нього датується 1463 р. У 1586 р. братство отримало окремі правила від антіохійського патріарха Йоакима, які були закріплені й поширені константинопольським патріархом Єремієм.

До школи приймались діти усіх станів. Дітям з убогих сімей надавалась матеріальна допомога. А сироти були під повною опікою братства, яке вимагало від учителів своєї школи однакового ставлення до всіх учнів. Становище учня в школі залежало не від матеріального стану батьків, а від його особистого успіху у навчанні та поведінці.

Серед предметів, які вивчали в школі – курс інтегрованої математики. Наприклад, арифметику вивчали разом з геометрією й астрономією. Були поширені і предмети естетичного циклу: малювання, співи.

Першим ректором Львівської братської школи був грек Арсеній, архієпископ елассонський, який склав граматику "Адельфостер" і викладав грецьку мову. Львівська братська школа мала сильний викладацький колектив. Це Стефан Зизаній – викладач грецької мови, Лаврентій Зизаній – викладач слов’янської мови, Кирило Транквіліон Ставровецький – автор релігійно-моральних міркувань, Іов Борецький – викладач грецької та

латинської мов, Памво Беринда – лінгвіст, укладач першого друкованого словника енциклопедичного типу.

Неабияку роль у розвитку освіти й культури в Україні у першій половині XVII ст. відіграла Київська братська школа підвищеного типу, яка пройшла шлях від школи через колегію до академії. Це одна з найвизначніших братських шкіл в Україні у XVII ст., яка була заснована Київським Богоявленським братством у 1615 році, її статут затверджений у 1620 році за зразком Львівської братської школи.

Серед засновників Київського братства були визначні діячі української культури – З. Копистянський, Т. Земка. Гетьман П. К. Сагайдачний оголосив вступ до Київського братства всього реєстрованого козацтва. Київське братство було одним із центрів боротьби українського народу проти церковної унії. При сприянні братства 1620 року всупереч забороні польського уряду відновлено православну церкву ієрархією, яку очолив І. Борецький. Заслугою Київського братства було заснування Київської братської школи.

Ще однією визначною братською школою була Луцька. Цей навчальний заклад був заснований Луцьким братством у 1617 році. Діяльну участь в її створенні брали Л. Древинський і Д. Малинський. Викладачами школи були ченці братського монастиря Є. Ілковський, П. Босинський, художник Й. Кондзелевич та інші.

Українська церква, церковні братства, діяльність братських шкіл стали епохальним явищем в історії українського шкільництва, забезпечували його дальший бурхливий розвиток. Вони виплекали й передусім світом показали нову генерацію освічених людей України, творчих інтелектуалів, палких патріотів, мужніх захисників свого народу від нашестя польських колонізаторів, носіїв і пропагандистів ідей української державності, будителів українського національного відродження, утвердження людської гідності українця, почуття поваги до представників інших народів.

Таким чином, братські школи відіграли велику роль не тільки в поширенні освіти й розробці педагогічної теорії, а і в боротьбі українського народу за своє визволення від гніту польських загарбників, їх вплив можна вбачати в завзятій національній боротьбі, що охопила міста, і в селянських повстаннях; і в початках козаччини; і в народженні нових могутніх духовних і наукових центрів, зокрема Києво-Могилянської академії.

2.2 Педагогічні ідеї в творчості Г.Сковороди

«Світ ловив мене, та не спіймав», - повідомляє надпис на могилі відомого українського просвітителя-гуманіста, поета, філософа та педагога Григорія Савича Сковороди. Цей вислів письменник заповів викарбувати на хресті над своєю могилою, і не дарма, адже протягом свого життєвого шляху він стикався з багатьма спокусами та випробуваннями.

Народився Григорій Сковорода 22 листопада (за новим стилем 3 грудня) 1722 року в селі Чорнухи Лубенського полку у небагатій козацькій родині. Після здобуття початкової освіти в сільській школі з 1734 року успішно навчався у Києво-Могилянській академії. Працював у Переяславському колегіумі, потім – домашнім вчителем, професором у Переяславі, в Харкові, приватно перекладав Плутарха, писав свої твори. З 1769 року Сковорода вів мандрівне життя, щоразу відхиляючи пропозиції щодо різних посад та чинів. Ченці Києво-Печерської Лаври, знаючи його за ученого, пропонували стати «стовпом церкви і прикрасою обителі», харківський губернатор запитував Сковороду, з якої причини той не обере якогось стану, навіть сама цариця Катерина І запрошувала Григорія до себе у двір. Проте усі вони у відповідь отримали відмову. Не потрібні були Сковороді слава й почесті, високі посади і багатства. За щастя він вважав життя за совістю, а головне в житті – залишатися самим собою, бути вільним і незалежним. Великий філософ обрав шлях втечі від світу зла й досягнення свободи духу.

У своїх філософських поглядах Григорій Сковорода був ідеалістом, але в своїй теорії пізнання світу виступав раціоналістом, Стверджуючи, що все можна пізнати тільки через розум. Раціоналістично він трактує і питання етики. Потрібна гармонія між розумом і волею. Справжнє щастя може дати лише мудрість і доброчесність. Мудрість вказує людині в чому щастя, а доброчесність допомагає досягти його. Сковорода відкидав песимізм. Його світогляд був пройнятий духом оптимізму.

Українська народна педагогіка посідала вагоме місце в ідейному зростанні, педагогічній діяльності й творчій спадщині Григорія Сковороди. З нею він був нерозривно й кровно пов'язаний упродовж всього життя. Філософ щиро захоплювався педагогічною мудрістю народу. На формування світогляду, виховного ідеалу й педагогічної позиції видатного мислителя вона мала колосальний вплив. Фундамент його був закладений родинним вихованням.

Вже в ранньому дитинстві почала формуватися духовна постать Г. Сковороди під враженням чарівної української природи, яку він надзвичайно любив і серед неї прожив усе своє життя, під впливом тодішнього українського побуту, де визначну роль відігравала родина й рідна школа з материнською мовою навчання.[8]

Важливо й те, що Г. Сковорода походив з роду козаків. А це означає, що він особисто та його родина були цілком вільними людьми, а не кріпаками. Вони не переживали жахів та деморалізації кріпацтва. З малих літ Сковорода почувався вільно, виховувався в українському національному дусі засобами козацької педагогіки.

Таким чином, від народження і впродовж усього свого життя Г. Сковорода перебував в атмосфері української народної педагогіки найдосконалішого ґатунку. Адже козацька педагогіка – невід'ємний компонент української народної педагогіки у вершинному її вияві. Вона формувала в підростаючих українців синівську й дочірню вірність рідній

[8] М.Г. Стельмахович. Г. Сковорода і народна педагогіка// Початкова школа. - №1. – 1996.- С.46

землі, Україні. Це народна мудрість, що своєю провідною метою ставила виховання в сім'ї, школі й громадському житті козака-лицаря, стійкого громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю й самосвідомістю.

Варто відзначити, що козацька педагогіка, на яку широко спирався Г. Сковорода в своїй творчості, належить до унікальних явищ не лише східнослов'янської, а й світової педагогічної культури. Це феномен українського народного виховного духу. Завдяки йому традиційна українська родина виступає першою школою патріотизму, національного єднання, місцем прищеплення дітям і молоді здорових норм і навичок поведінки, кузнею пошанівку рідної мови, народних звичаїв, традицій, свят, обрядів, символів, плекальницею історичної пам'яті поколінь, людської і національної гідності, головним фактором етнізації особистості.[9]

Ідеями й засобами української народної педагогіки пройняті педагогічна діяльність та літературно-педагогічна й епістолярна творчість Г. Сковороди. Чимало його пісень і висловів стали крилатими, поповнили виховний арсенал української етнопедагогіки.

Завдяки усьому вищесказаному Григорій Сковорода зумів пізнати найвищу майстерність у педагогіці та стати вчителем, наслідям якого захоплюються та вивчають ось уже десятки поколінь не тільки в Україні, а й у всьому світі. Захоплення і шаноба у ставленні до української етнопедагогіки збоку Г. Сковороди були такі сильні, що навіть у назви своїх творів вплітав народні елементи, як-от: притча «Благодарный Єродій», байка «Бджола та шершень», вірш «Убогий жайворонок», збірка творів «Сад божественних пісень» і т.д. Саме в них в різній мірі розкриваються педагогічні погляди мислителя. Проаналізувавши деякі з них, можна виокремити для себе головні ідеї та думки Григорія Савича щодо виховання та навчання підростаючого покоління.

---

[9] Розвиток освіти і педагогічної думки на Україні/За ред. М. Д. Ярмаченка.- К.:Вища школа, 1991. – С.465

Через люті заборони з боку російського царизму всього українського, в Україні не було можливості писати українською мовою й видавати твори української літератури. Тому все написане Сковородою за його життя не було видане, а поширювалось у рукописній формі. Та все воно пройняте щедрим народним духом і глибокою мудрістю, соковитими висловами з багатющого арсеналу живої української народної мови.

У центр уваги педагога Г. С. Сковорода ставив розумовий розвиток людини, який необхідний для пізнання навколишнього світу і самого себе в ньому. До такого висновку мислитель прийшов на основі власного життя, яке було присвячене пошуку сенсу людського буття. Навчання в Києво-Могилянській академії; піші мандрівки по країнах Європи; прослуховування курсів наук у Віденському, Тарнівському, Краківському університетах; робота спочатку в Переяславському, пізніше в Харківському колегіумах; багаторічні мандрівки Лівобережною Україною допомогли йому дійти до низки педагогічно значимих висновків: 1. Метою людського життя є "досягнення вищих доброчинностей, і в цьому досягненні людина не повинна ставити собі ніяких меж." Пізнаючи себе та самовдосконалюючись шляхом "цілковитої перемоги духу та душевного спокою" кожний зможе досягнути щастя. 2. Праця – основа суспільного життя. У ній людина найповніше само реалізується, морально самовдосконалюється. Це важкий шлях до добра, оскільки "чим краще добро, тим більшим трудом обкопалося воно як ровом", а "хто труда не перейде, і до добра той не прийде". 3. Обов’язки батьків: породити дітей, потурбуватися про їхнє здоров’я, навчити вдячності, оскільки останнє – основа морального виховання. Адже "у подяці заховалося всяке благо як вогонь і світло причаїлося в кремені. Вірую і сповідую. Бо хто зможе покласти руки на чуже, якщо раніше не загудить вдячність, котра посилається їй від Бога? З невдячності – смуток, неувага і жадоба, з жадоби – заздрість, а із заздрості – лестощі, розкрадання, кровопролиття і всяка прірва без законів". 4. Виховувати дитину потрібно на основі принципу "еродності" (пророродовідповідності), тобто навчати тому, для чого вона народжена,

відповідно до її натури, що дозволило б організувати життя "за внутрішнім блаженним духом". Не потрібно примушувати до знань, які не є її природним покликанням. Природні здібності дітей неоднакові, але природа, подібно до "багатого водограю", наповнює різні посудини до повної місткості". Таким чином, кожна дитина на основі цієї власної повноти має можливість у майбутньому прийти до своєї "еродної праці". 5. Важливе значення у вихованні підростаючої людини має також принцип народності, який може обмежуватися навчанням дітей рідною мовою, оскільки народність зумовлена історичними особливостями життя, його укладом, культурою, ментальністю. Зважаючи на це кожен "повинен узнати свій народ і у народі себе". 6. Істинність життя – не у складності, а в "простоті". Через це "ми повинні дякувати Богу, що він створив світ так, що все просте – правда, а все складне - неправда". 7. "У істини проста мова", - любив говорити Григорій Сковорода. І він шукав цю мову у спілкуванні з простим народом у мандрівках, під час проведення просвітницьких уроків серед селянського люду, у бесідах із вихованцями.

Григорій Савич Сковорода загалом мав ідеалістичний світогляд, однак у його поглядах прослідковувалося чимало матеріалістичних елементів. Наприклад, він вважав, що "природа є всьому початком, що вона безмежна у просторі та часі, не має ні початку, ні кінця". А людина є частиною природи: "мікрокосмосом" і "макрокосмосом". Для неї ніяких вроджених ідеї не існує, а джерелом знань слугує навколишній світ.

Г.Сковорода наполегливо відстоював ідею про єдність людини і природи. Без перебільшення можна сказати, що ідея природовідповідного виховання є основою системи його педагогічних поглядів та позицій.

Основою світогляду Сковороди був гуманізм, яким, по суті, пройнята вся його творчість. І. Я. Франко цілком справедливо називав великого просвітителя "першим глашатаєм глибокого гуманізму" в Україні.

Одним із перших в історії педагогічної думки України Г. Сковорода висунув ідею всебічно розвиненої особистості. Тому в його творах знаходимо

чимало слушних міркувань з приводу морального, трудового, фізичного, естетичного, розумового виховання. Щодо морального, то найважливішим, на думку Г. Сковороди, є формування в дитини чесності, скромності, справедливості, товариськості. В дружбі він вбачав фактор, який покликаний відіграти важливу роль у моральному вдосконаленні людей і в суспільному прогресі. «Друг – це наше друге я», - так неодноразово висловлювався великий мислитель. Він був твердо переконаний, що людина, у якої багато друзів, - найщасливіша. [10]

У багатьох творах Сковороди йдеться про виховання «благого серця». Під цим він розумів людину високих моральних якостей, а шлях до нього вбачав у розумовому вихованні, перекидаючи таким чином своєрідний і цілком логічний місток від морального до інтелектуального виховання. Можливо, правильніше буде навпаки – від інтелектуального до морального, бо сам Сковорода вважав, що високі моральні якості людини і добрі почуття та вчинки є результатом істинного знання. Аморальність деяких молодих людей філософ пояснював відсутністю істинних знань, тим, що в них не вироблені розумні норми поведінки, критичне ставлення до своїх вчинків.

Велику роль у формуванні особистості повинен відіграти вчитель, якого Сковорода образно порівнював із дбайливим садівником. Для справжнього вчителя, на думку Григорія Сковороди, характерною є чесність, скромність, безкомпромісність, любов і повага до учня, служіння добру, освіченість. «Долго сам учись, если хочешь учить других». Ця порада вчителям, яку свого часу висловив Сковорода, аж ніяк не втратила своєї актуальності сьогодні.

Г. Сковорода обстоював ідею наочності у навчанні, використовував у Переяславському та Харківському колегіумах, крім групових та індивідуальних уроків, додаткові заняття, які давали змогу розширити навчальну програму. Він практикував також вільну гурткову форму

[10] І. В. Козубовська. Формування особистості в педагогічній спадщині Г. Сковороди//Початкова школа. - №5. – 1996. – С.40

навчання. Наприклад, у с. Бабаях на Харківщині створив молодіжний гурток, а коли став мандрівним учителем, то до останніх днів користувався індивідуальними і груповими формами занять.

Та не лише рідну мову намагався пропагувати великий вчений. Він радив учням обов'язково вивчати усну народну творчість, яка зберігає скарби народної мудрості і яку він часто використовував у своїх творах. Немає жодного сумніву в тому, що вся педагогічна система видатного просвітителя свого часу була пройнята ідеєю народності. В цьому Г. Сковорода, безумовно, був предтечею таких педагогів, як О. Духнович, К. Ушинський та багатьох інших, які також відстоювали ідею народності школи і виховання.

Отже, Григорій Сковорода був прекрасним педагогом та мислителем свого часу, залишається ним і зараз. Педагогічні погляди мислителя тісно пов'язані з його етичними і соціальними поглядами. Мета виховання, на думку Сковороди, полягає у формуванні мислячої, освіченої, чуйної людини шляхом самопізнання. Він цінує силу духу і силу думки людини. Силу духу дає їй наука, яка повинна проникати в народ. Його твори та настанови щодо виховання є актуальними на сьогоднішній час і я вважаю, що будуть актуальними ще для багатьох поколінь батьків і вчителів.

2.3 Роль Маркіяна Шашкевича у становленні українського шкільництва та мови

Після відмови у прийнятті до Львівської духовної греко-католицької семінарії (21 лютого 1830 р.) Маркіян Шашкевич брав участь у широкому самовдосконаленні. Його насамперед надихали ідеї слов'янського національного відродження. На основі численних найважливіших для слов'янства досліджень, українознавства княжої доби та XIX ст., народних збірок він відкрив для себе самоцвіти народної поезії, зразки літератури народною мовою. Крім того, він переконався, що українці в Галичині не є

частиною польського чи російського населення, натомість він пов'язав їх із західною гілкою народу, який живе над Дніпром, що призвело до спільної мови між галичанами та тими, хто живе над Дніпром. Коли Шашкевича восени 1833 р. поновили в семінарії, він отримав посаду екстерна, а з вересня 1834 р. він уже був добре освіченою особистістю з широкою перспективою, а саме «з наперед зробленим» уявленням про його етнічне походження» [19, с. 64].

Хлопець палав бажанням допомогти Україні. Загальний напрямок цього починання був натхненний передусім зусиллями окремих подніпровців. Як свідчить Ю. Головацький в «Енеїді» І. Котляревського, «Малоруській пісні» М. Максимовича, граматиці О. Павловського Маркіян «побачив живий приклад, переконався в можливостях чисто народної словесності Південної Русі» , і він дотримувався цього слова до кінця. На початку 30-х років 19 ст. у Львівській духовній семінарії студенти-патріоти оспівували М. Шашкевича, який почав говорити українською і писати «громадянською мовою», а головне, навчив їх творити живою мовою. І. Франко зазначав, що гуртківці мали широку концепцію: «...творити єдину мету, південноруську мову і літературу, і з їхньою допомогою воскресить всю південноруську громаду до нового релігійного і суспільного подвигу» [15, с. 8].

У 1833 році колектив молодих ентузіастів створив рукописну антологію своїх спроб віршів, назвавши її «Син Русі», Руська область Митрополії. Назва збірки невипадкова. У той час, коли українські шовіністи заперечували існування України, гуртківці виступили і гордо заявили, що в місті є руська область, а вони її діти. Власна характеристика назви, зазначає С. Шах, також свідчить про те, «якою мовою тоді ще писав М. Шашкевич і як він і його співгромадяни мали низький освітній рівень, або, конкретніше, труднощі письма мовою, народною мовою» [19, с. 74].

Лексика збірки була ще не цілком самобутньою, а стиль віршів – точним. Це й зрозуміло, адже це була перша спроба молодих ентузіастів

писати українською мовою. Проте радісний тон, любов до історії, бажання творити українську літературу, віра в майбутнє були присутні в збірці. Особливо це помітно у віршах, які увійшли до збірки і були задумані як форма діяльності гуртківчан. У першій строфі під криптонімом О. Г. автор благає «Синів Русі» і вигукує: «Рвіть грубу тканину,/ Браття милі! Сини Русі, / Гоняться за чорним туманом, / Багато пурхають у пустелі. .. / Пора відходити від довгого сну, / Що тяжіє на повіках, Гора встати й глянути на світ, Досить спати віки... Час!Час! Хвилювати наші емоції, їх силу, найбільш очевидна, щоб милосердя муз точно вказати, і в руське серце всіяти його...» [12, с.83].

Ідею цього проекту доповнює також емоційний вірш М. Шашкевича про руську мову під назвою «Слово до читачів мови»: «Руки подавайте, друзі молоді, / Серце до серця скоріше припадуть, / Тяжкі туги». скоріш за все зникне, / Розум найбільше захоче залишитися / Всім разом, всі з почуттям сили прогнати темну темряву з Русі / Заздрість нас не зупиняє, тому всім бадьоритися і святкувати! [21, с.94]. Дослідники мають різні думки щодо цих регіонів. Деякі стверджують, що немає чіткого політичного порядку денного (курсив наш – Ф. Д.) У цьому маніфесті, як не було його в колі гуртка», [14, с. 83], що «ще є немає остаточного плану дій» [1, с.13], а інші стверджували, що поема «зібрала весь каркас кола «Руської трійці»«. Ми не будемо шукати, які слова точніші.

Зупинимося на очевидному: поет виступає за згуртування патріотичних сил, невимушеність, позбавлення відчаю, боротьбу з темрявою, поширення знань, загалом пробудження національної самоповаги. С. Шах підкреслив, що патріотичний характер збірки був очевидний у кожному випадку, незважаючи на те, що вона складалася переважно з індійської музики, протилежної тогочасному впливу поляків. Л. Луців зазначає, що це був перший крок до інтеграції української мови до інших слов’янських мов на теренах Галицької України. [8, с. 83]. М. Шалата визнає, що збірка не була призначена для видання, а була засобом перевірки літературних здібностей

на готовність до значного проекту. Мабуть, він вважав, що молоді письменники здатні до боротьби, тому мав намір видавати журнал, але не мав на це необхідного дозволу, бо «семінаристам не дозволяється брати участь у періодичних виданнях» [1, с.19]. Це його не відрадило – він вирішив створити письмову збірку оповідань для видання. Безпосередньою справою Шаха стала збірка під назвою «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» (1833), у якій українські пісні задокументовано польським алфавітом. У передмові до нього В. Залеський міркував про згубні наслідки «вилучення русинів» із літератури Польщі й запитував: «Чи ми повинні мати окрему літературу для русинів?» [19, с. 76].

У результаті М. Шашкевич та його соратники вирішили продемонструвати, що українці мають не лише право на свою писемність, а й саму писемність. Виконавши другий комплект, молоді ентузіасти також присвятили його мові Русі: «Зоря, книжка, спеціально для руського язика написана». 4 травня 1834 р. рукопис М. Шашкевича було подано до львівської цензури, яка потім відправила його до Відня. Минуло більше року, перш ніж ми вирішили зберегти альманах. Рукописи не збереглися, що викликає різні думки вчених щодо змісту всієї колекції. Багато хто вважає, що в ній був, зокрема, твір М. Шашкевича, який описував статтю Б. Хмельницького. Також існує думка, що Маркіян тут реалізував кілька своїх проектів [6, с. 83].

31 липня 1835 року вся колекція була заборонена. Цензуру хвилювали насамперед лексика збірки та політичний характер матеріалів щодо Б. Хмельницького, які вважалися образливими. Генеральний центральний цензор В. Копітар писав із Відня, що Шашкевичева «Зоря» – твір присвячений руській мові, українцям в Угорщині та Русі вона буде «забавна і приємна», а для українців – «утримана і заздроща» поляків. На зібранні Копітар спостерігав прагнення творити українську літературу рідну. Він вважав, що природним розвитком цього нового літературного руху буде розквіт як за рахунок Польщі, так і Великої Російської імперії. Внаслідок

цього виникає запитання ще до втручання Австралії: «Чи може і повинна вона сприяти русинам за рахунок і на шкоду польській літературі? За рахунок і на шкоду Росії?» Ревний поборник австрійської монархії, він турбувався, щоб урядова підтримка галичан не призвела до появи духовного відповідника урядовій «необмеженій владі в Наддніпрянській Україні», це швидко повернуло б цю опозицію проти країни. Щодо композиції збірки, то після похвали «багато добрих речей» і «був іноді дотепний» у рукописі «Зорі», Копітар зауважив «Фрагмент пісні про ватажка козаків Хмельницького» і заявив, що збірка є «ворог Польщі» [11, с. 52].

Копіта не хотів брати на себе відповідальність і за неодноразовими вказівками МВС відповів: «Це дозволено згідно з загальними нормами огляду (виділено автором – Ф.Д.). Але оскільки це конкретна, суто політична справа, я змушений залишатися при попередній постанові та міркуваннях львівського органу цензури» [11, с. 11].

У Львові колекцію оцінив Венедикт Левицький, доктор богослов'я, професор моральної теології місцевого університету, рабин-емерит. Митрополит Михайло Левицький погодився з його відгуком. Двоє високопоставлених осіб «знайшли» чимало причин для заборони «Зорі». В офіційному листі до Адміністративної Президії Провінції Галичини митрополит писав: «1. Вони є лише нагадуванням про релігійні та політичні утиски, яких зазнало місцеве населення та місцеві русини за колишнього польського уряду. Трагічні історичні події, пов'язані з , особливо через вплив єзуїтів і лихварів, які використовувалися як знаряддя гноблення і кривавої розплати Хмельницького під час козацьких воєн, був би опублікований, якби рукопис був надрукований і розповсюджений. Викликає болісні почуття. Тому що: Ця праця може дати привід для тих, хто схильний поставити під сумнів лояльність місцевого греко-католицького духовенства та руського народу Галичини до австрійського цісарського уряду, звинуватити вказане греко-католицьке духовенство та руський народ, церкви, тим паче, що

згадану працю написав Маркіян Шашкевич, випускник греко-католицької семінарії…» [11, с. 11].

Л. Луців, характеризуючи поведінку Левицького, підкреслював: «Самі українці не дозволяли друкувати «Зорю»: митрополит і його цензура не розуміли, яке важливе значення має українське наріччя для розвитку українського народу, і його церков» [8, с. 18]. Нагадаємо, що Копітар дозволяє цензурі! Коли мало вирішуватися доля серіалу «Зоря», пан Шашкевич зробив ще один сміливий крок. У день народження цісаря Франца І він «виголосив промову українською народною мовою (курсив – Ф. Д.) і прочитав у семінарії ювілейний «Голос Галичан»« [16, с. 81].

Такі ідеї панували серед читачів десятиліттями. Справа в тому, що одні дослідники заперечують або просто припускають, що мова була виголошена, інші говорять про друковані оди. Деякі люди ототожнюють «промову» і «пісню», що означає виступ. Власне Шашкевич виголосив промову. Підтвердження цьому знаходимо в фундаментальній праці К. Студинського «Львівська духовна семінарія доби Маркіяна Шашкевича (1829-1843)» [13, с. 38]. Якось пан Цаковіц визнав, що «Голос галичан» є «поетичною складовою прозового українського виконання п. Шашкевича» [17, с. 88].

Звичайно, зміст виступу не є довільним. Воно було встановлено наказом архієпископа М. Левицького від 12 серпня 1834 р., який зобов’язував декана семінарії читати на початку кожного місяця перед своїми товаришами і деканом лекцію, в якій вони виявлятимуть «Треба зробити це тепер у семінаріях, щоб потім, як священики, могли успішніше виконувати свої обов’язки перед монархом серед своїх парафіян».

Для журналістів такі виступи давали можливість говорити українською мовою, поширювати думки, пробудити самосвідомість семінаристів, які повинні якнайшвидше працювати серед народу. За словами К. Студинського, це була також «велика нагода для поляків” [13, с.14]. Згодом прикладом Шашкевича були Роман Пасічинський (1837), Антін Могильницький (1839), Рудольф Мох (1841). Перша частина Шашкевича Ода до друкованого твору

«Голос с. Галичина» повідомляє, що народ зібрався на велике свято, щоб висловити «сердечну подяку» імператорові і помолитися за його довге життя, бо з ним «весь рід і вся партія щасливі?» [10, с. 63]. Проте зміст промов і колядок пана Шашкевича не вразив публіку. Промови та вірші звучали українською мовою, що на той час було безпрецедентним. Це викликало ненависть ворогів України і захоплення її патріотів. Я. Головацький зазначав, що тоді «руський дух піднявся на 100%» [13, с. 14].

За словами М. Устияновича, цей гімн «звучав сурмою в серцях галицьких русинів, викликаючи померлих із могил» [19, с.19] Він підтвердив у своїх спогадах, що друковані кантати викрадали не тільки з семінарії, але й з міста та провінції. Трагічно описав зміст цього вірша п. Устиянович у статті «Дух Русі»: «В тій пісеньці, як у величальному образі, високий дух і глибина юнака, незрівнянні почуття.

Співав священною руською мовою, співав у широких грудях українських...» і «підняв руські слова в невідомий світ». «Ця маленька пісня, як блискавка, пролетіла по Галицькій землі, розмножилася на тисячі літер, дійшла до серця кожного, виразніше висвітлила прагнення й цілі людей і стала... Молодий Галич Провідним голосом письменників», – вважає пан Шалата, Викладаючи п. Шашкевича в семінарії, він намагався досягти двох цілей: він хотів довести духовенству, що українська мова здатна висловити навіть жалюгідні речі на найвищому на той час рівні розуміння, і що він хотів нагадати іншим семінаристам. що настав час ввести національну мову в культурний вжиток» [16, с. 76].

Навіть після заборони «Зорі», а на упорядника збірника було вчинено облаву й поставлено під нагляд поліції, М.Шашкевич також не припиняв пропагувати українську мову. Жовтень 1836 р. на свято Покрови зробив сміливий крок: у соборі Св. Юра вірні вперше почули його проповідь українською мовою. Маркіян, підтриманий своїми братами Ю. Величковським і М. Устияновичем того ж дня, перший проповідував українською мовою в Успенській церкві, другий – у церкві Св. Параскеви.

Науковці вважають ця акція мала революційний характер, оскільки на той час у Львові проповідував лише Я. Геровський (селянський син!) українською в церкві Святого Миколая. Ірина Богун пише: «Цей своєрідний виступ трьох патріотів створив враження політичної дії та розправив публічні крила» [2, с. 83].

У 1836 р. М. Шашкевич брав участь у підготовці українсько-німецького словника та книжки для дітей молодшого віку в державних парафіяльних школах. Він назвав книгу «Хрестоматія». З його заклику до цензури видно, що він хотів «служити своєму народові і навчати своїх дітей рідною мовою любові до Бога і ближнього, вселяючи в їхні чутливі серця релігійні та моральні почуття, які вони були готові прийняти». Одного дня вимагають як вірні громадяни держави, так і правдиві християни» [19, с.11]. 2 грудня 1836 р. «Хрестоматія» була подана до духовної влади, але влада не дозволила її друкувати, хоч ця книжка є наскрізь релігійно-моральною. Читанка вийшла друком у 1850 р. і відтоді тривалий час використовувалася в галицьких школах. М.Шашкевич брав участь у так званих Абеткових війнах, що спалахнули в Галичині в середині 1830-х рр. .

Ініціатором війни був Я. Лозинський, який опублікував у польському тижневику «Rozmaitości» (1834 – вип. 29) статтю «O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego». Автор намагався довести необхідність перекладу українських текстів польськими літерами. М. Шашкевич вважав, що запропоновані реформи становлять серйозну загрозу українській мові та літературі, і написав контраверсійну статтю «Абетка і абецадло», яка була опублікована в «Пшемінському» 1836 р. Вона була надрукована анонімно окремою брошурою накладом 3 тис. примірників. Публікація починається з констатації зміни ситуації в мові та літературі. Якщо «кілька десятиліть тому жоден слов’янин не подумав би заснувати справжню народну літературу», то «сьогодні ми маємо збірки пісень, прислів’їв і казок, описи звичаїв і побуту тощо» почали придивлятися уважніше. Поспостерігайте за людьми, порівняйте споконвічно існуючі мови слов’ян, знайдіть між ними зв’язки за

внутрішнім духом і за зовнішніми символами, почніть глибше вивчати мову, вводити її в писемність і робити з неї висновки» [20, с. 73].

Саме цей рух привів Я.Лозинського до ідеї «Запровадження польського АВСД-ла для українського письменства». Ця ідея знайшла прихильників і ворогів. М.Шашкевич бачив у ній сильний інтерес до українства, це поставило велику загрозу і він вирішив переконати в цьому публіку своїми аргументами. Промову він виголошував у двох паралельних площинах. На першому плані було його судження, на задньому плані (у виносці) цитувався твір Лозинського, про який ішла суперечка. Тому, читач має можливість порівняти обидві позиції та визначити, на чиєму боці правда. По-перше, Шашкевич звертає увагу на те, що Лозинський прагне закласти міцну основу свого проекту, стверджуючи, що ця ідея є те, на чому він нібито заснував, що «наче належала до дуже давніх часів», і він (Лозинський) познайомився з українськими піснями «Rozmaitościach», «Gazecie Lwowskiej», надрукованими польським алфавітом у збірці «Pieśni polskie» В. Залеського 1822 р., « Pielgrzymie Lwowskim», переконаний у доцільності реалізації політики «i ruskie ludu galicyjskiego» (1833), а також її виступ у пресі, який показав, що кирилиця перешкоджає інтеграції слов’янської літератури з європейською як ціле.

Критики не погоджуються з Лозинським, стверджуючи, що книжки, про які він посилається, не такі вже й давні: «... вони з’явилися в той час, коли Україна під польською владою дуже прагнула до поширення союзу» (с. 125). Публікація українських пісень польськими літерами дала чимало «неточностей, так що в тих, хто не розуміє української мови, може виробитися дуже хибний погляд на мову» (с. 125).

Ключовим аргументом Лозинського Шашкевич називає те, що кирилиця «головним чином заважає інтеграції слов’янських літератур із загальноєвропейськими» і намагається переконливо продемонструвати його абсурдність. Він запитує, що саме під такими додатками розуміти: «введення чужих фраз і виразів у зовсім іншу слов’янську мову, або що. Зробити

слов'янські твори доступними для західноєвропейців?» (с. 126). Відповідаючи на першу частину запитання, дискутант наголошував переважно на суспільному призначенні літератури та її виховній ролі. Він писав: «Література будь-якого народу є відображенням його життя, способу мислення, душа; Тому вона мусить народжуватися, рости й цвісти на одних і тих же полях серед свого народу... Література – незмінна потреба всіх людей. Його головна ціль і завдання – популяризувати освіту серед усього населення аж до окремих представників» (с. 126).

Полеміст також вказує на неточність твердження Лозинського – «література загальноєвропейська». В Європі багато народів, багато є літератур і правописів. Тож кого додати? Адже «однаковий символ у латинський алфавіт в різних країнах має зовсім інший і навіть протилежний зміст» (с. 127). Проілюструвавши це конкретним прикладом, Шашкевич робить висновок: «Тому кожна країна читає українську мову згідно з її правописом і творить незрозумілу нісенітницю з українських слів, що жахає слов'янське вухо, з чого виникне не зовсім правильний погляд на українську мову» (с. 127).

Шашкевич розглядав проблему «долучення через посередництво до так званої загальної європейської літератури» латинського алфавіту з іншого боку. Він зауважив у примітці, що ми вже маємо шість слов'янських мов (українську, далматинську, хорватську, чеську, польську, лужицьку), які використовують латинський алфавіт, але мають різні правописи, він запитав: «Яку з європейських мов чи принаймні слів вибрати на правопис Наш голос?»(с. 127).

Щоб продемонструвати абсурдність ідеї інклюзії, публіцист розмірковує про її наслідки. Хід його мислення такий: якщо ми приймемо польський правопис, "ми зробимо нашу літературу доступнішою для поляків" , а що на це скажуть чехи та югослави? Як вони будуть читати cz, sz, ż і т.д., якщо «ці символи їм абсолютно чужі»? Використання правопису певного слов'янського народу викличе невдоволення інших народів. Якщо

запровадимо французький, італійський чи німецький правопис, тоді «ми станемо одним із тих народів, які легко читаються, а слов'яни – ні» (с. 127). Далі, приєднавшись до Заходу, «залишимося з Слов'янами віддалені, ми належимо їм тілом і душею – щоб не були зрозумілі ні собі, ні іншим: собі, тобто слов'янам у цілому, через правопис, іншим – тому, що структура і дух промови» (с. 127-128).

Показавши неможливість ідеї приєднання, Шашкевич переходить до демонстрації переваги кирилиці над латинською абеткою, демонструючи Наукову література, особливо праці видатних «славістів-сімейників» – В. Копітара, П. Шафарика, Ю. Добровського, Ф. Метелька, П. Даїнки, І. Берліха. Шашкевич також не погоджується з думкою Лозинського, що українська мова ще не є літературою. Щоб довести її безпідставність, він спирався на літературні пам'ятки минулих століть («Слово о полку Ігоревім», «Несторів літопис», «Правда про Русь», «Литовські статути», «Вопроси Гюриків»), дипломатію руських князів. і митр. Порівнюючи мову стародавніх руїн із старослов'янською та народно-руською, Шашкевич зазначав: «Одні з мов у згаданих вище древніх руїнах цілком подібні до останніх за духом і структурою, а інші цілком подібні до останніх. Остання більше схожа на те, що ми бачимо в народних казках і прислів'ях, ніж перша історія і прислів'я, спотворені грецькою мовою» (с. 130). Щодо «писемних пам'яток, особливо літописних» XVII–XVIII ст., то серед них, на думку автора, «українська мова зазнала негативного впливу домішків польської» (с. 130).

2.4 Аналіз та результати досліджень

Маркіян Шашкевич був не лише письменником і мислителем, а й каталізатором національного духу, проповідником, ревно пропагував рідну мову. І. Франко вважає, що він намагався «створити єдину мову і культуру, пов'язану з південною Руссю», з цією метою він відродив усю країну до

нового релігійно-громадського життя. Його творчість, подвижництво, стали свідомим рішенням присвятити себе національній духовній справі, зокрема справі розвитку національної мови.

У статті «До читача» М. Шашкевич писав: «Мова є найточніший опис природи... У ній виявляється душа особистості, ступінь її розуміння, її думки щодо природи та її діянь. Це чудова композиція, створена з кількох голосів, червоноголосого голосу народу, цих великих, нескінченних арф природи» [11, с. 124]. В контексті гноблення, втрати чуття, а сьогодні безтурботності, національного нігілізму ці слова мають ознаки духовного запрошення, нагадування про те, що мова має стати духовною опорою життя країни, кожної людини.

Пізнавати світ крізь призму рідної мови – найголовніше завдання, яке ставить перед глядачем Маркіян Шашкевич вже в «Русалці Дністровій». Чітко й сильно відгукується вислів: «Чужинець бере нами, чому не говорить серце до душі могутнім словом?». Шашкевичева концепція мови як національної ідентичності має проекцію на сучасність, що дозволяє обґрунтувати два важливі аспекти: його ідеї не лише сприяли розвитку передової української думки минулого (зокрема молодих галичан, які пишалися своєю мовою під час впливу Шашкевича), але вони все ще відіграють важливу роль у сьогоденні та майбутньому України. Адже ймовірність такої угоди передбачав ще Іван Франко, він назвав Шашкевича натхненником нового українського літературного руху в Галичині. Старанний, аналітичний і критичний в оцінках, Іван Франко називав Шашкевича найталановитішим із «Русалок», «батьком нової галицько-руської літератури», підкреслював, що він «правдивий лірик з благородним чуттям», присвячував себе рідним народом і володів унікальним знанням мови Галичини. І. Франко також наголошував, що виступ Шашкевича (найвизначніший серед усіх учасників «Руської трійці»), мав вплив на загальний інтелектуальний рух, який був органічним відображенням

загального душевного збудження й національного усвідомлення, яке стимулювалося.

Можливо, до найпопулярнішого способу поширення мовних традицій Шашкевича доклався академік М. Возняк. Він звернув увагу на найважливіші аспекти, без розуміння яких не можна повністю осягнути мовно-національну концепцію М. Шашкевича. Зокрема, це стосується розкриття першооснови – народної творчості, ролі М. Шашкевича як реформатора правопису, невмирущості його пісні та мови. М. Шашкевич намагався перетворити писемність на живу мову.

Своєю розгорнутою науковою статтею на тему писемності він розпочав алфавітну війну й переміг у ній. Як зазначив Р. Іваничук, «він передбачав, що впровадження латиниці в українську писемність призведе до остаточного розколу України, що руйнівно вплине на потенціал країни». Концепція введення народної мови в писемність застосована і в організації збірки «Син Русі», де вірш М. Шашкевича «Слово до читачів руського язика» доповнено розклеєним висловом: «Разом до світла, інші енергійні!».

Показовою була також пропозиція М. Шашкевича мати в «Зорі» окрему методику правопису, яка підкреслювала б українське звучання писемних творів. Адже реформатор вважав, що мова в церкві і в Москві суттєво відрізняється від мови в країні. Без сумніву, значним стрибком Шашкевича до утвердження живої народної мови було те, що він першим проповідував у Святоюрській церкві на Покрову 1836 року українською мовою в присутності митрополита. Михайло Тершаковець, автор книги «До історії Маркіяна Шашкевича», стверджує, що проповідувати в Русі було дозволено лише М. Шашкевичу та А. Могильницькому. Визнаючи необхідність принаймні початкової освіти рідною мовою, Шашкевич ініціював пошуки дитячої книжки, яка б зібрала для свого народу необхідну інформацію.

Ці починання високо оцінив О. Гончар: «Той, хто дав дітям свого роду перший навчальний ресурс української мови, який визнав цю мову

природним наступним кроком для свого народу, хіба він не вартий багаторічної вдячності поколінь?» Як відомо, М. Шашкевич присвятив великі ресурси передачі культурної спадщини своїм рідного населення своєю особистою мовою: переспів «Слово о полку Ігоревім», частину Євангелій від Івана та Матвія, почав присвячувати рідній мові словник. М.Шашкевич визнавав історичне та політичне значення свого часу і мав природне відчуття майбутнього, сказав він: «руська мова ніколи не переживала нинішнього стану потоку, який вона відчуває сьогодні».

Росія мала свою власну писемність, яку називають російською літературою, і її репутація досі популярна в слов'янському світі. Він спробував підтримувати й поширювати традиції національної літератури, він примножував українську мову у великій літературно-релігійній громаді, склав «Зорю», «Русалку Дністрову», проповідував у церкві живою народною мовою, демонстрував ефективні переклади та релігійні обряди європейської літератури та Біблії, а першу читанку написав народною мовою.

Маркіян Шашкевич відіграв важливу роль у становленні нової української літературної мови в Галичині. Він був одним із засновників «Руської трійці» – літературного товариства, що долучило до своїх зусиль Івана Франка та Осипа Козаренка. Ця трійця активно сприяла розвитку української мови та літератури в Галичині.

Шашкевич доклав чимало зусиль до уніфікації правопису та створення літературної мови, що стала основою для сучасного українського літературного мовлення. Він розробив проект українського правопису, працював над вдосконаленням граматики та лексики. Таким чином, Шашкевич своєю діяльністю сприяв консолідації мови та літератури, а його внесок в створення основ української літературної мови залишається значущим і в сучасний час.

Маркіян Шашкевич, разом з Франком та Козаренком, активно виступав за використання української мови у всіх сферах суспільного життя, особливо в освіті та літературі. Його робота над уніфікацією мови була важливим

етапом у формуванні літературної норми, яка стала основою для подальшого розвитку української мови. Він пропагував ідею українізації галицького суспільства через мову, вважаючи її ключовим елементом у збереженні ідентичності та національної самосвідомості. Його діяльність спрямовувалася на відновлення та утвердження української мови як літературної та духовної основи українського народу.

Шашкевич також активно працював над створенням літературних творів українською мовою, що сприяло поширенню та утвердженню її як літературної норми. Його власні поетичні твори, переклади та літературні студії стали прикладом якості та різноманіття української мови та літератури. Шашкевичеві твори відігравали важливу роль у формуванні літературної традиції та сприяли розквіту української культури в Галичині. Його поетичний внесок та роботи з літературної критики сприяли встановленню літературних стандартів та розвитку української мови як літературної мови.

Маркіян Шашкевич – видатний діяч української культури, чий внесок у становлення та розвиток української літературної мови в Галичині був надзвичайно вагомим. Його діяльність охоплювала не лише роботу над уніфікацією мови, а й активну літературну творчість, літературні студії та переклади.

У розробці проекту українського правопису він удосконалював граматику та лексику, спираючись на народну мову та власні дослідження. Ця робота була кроком до утвердження стандартів літературної української мови, що стала фундаментом для подальшого розвитку. Він активно пропагував використання української мови в освіті, літературі та суспільстві загалом, підкреслюючи її важливість для збереження національної самосвідомості.

Поетичні твори Шашкевича, його переклади та літературні студії не лише ілюстрували майстерність вживання мови, але й збагачували літературну спадщину, сприяючи розквіту української культури. Його внесок в утвердження української мови як літературної мови був неоціненним, а

його творчість стала не лише свідченням його таланту, а й важливим кроком у становленні національного культурного обличчя.

Шашкевич не лише працював над створенням літературної мови, а й активно виступав за українізацію освіти та культури в Галичині. Він заснував та активно підтримував низку освітніх і культурних установ, які пропагували використання української мови та сприяли її розвитку. Однією з таких ініціатив було заснування українського гімназійного товариства, метою якого було забезпечення якісної освіти на українській мові.

Маркіян Шашкевич також активно пропагував читання та публікацію українських літературних творів, спонукавши письменників до створення нових творів саме на рідній мові. Його вплив на культурне життя Галичини полягав у поєднанні академічних зусиль з практичними ініціативами, що сприяло підвищенню авторитету та поширенню української мови серед інтелектуального та культурного середовища регіону. Його роль у формуванні української літературної мови в Галичині була визначною як з погляду лінгвістичних стандартів, так і з точки зору соціокультурного впливу.

Він сприяв і створенню та підтримці видання українських літературних творів, що відображали національну спадщину та культурні цінності. Він ініціював видання творів класиків української літератури та праць сучасних письменників на українській мові. Його вплив на книжкове видавництво сприяв поширенню та утвердженню української мови в літературному середовищі Галичини та поза її межами.

М.Шашкевич активно сприяв формуванню літературно-наукових журналів та видань, де пропагувалися нові ідеї та дослідження у галузі української мови. Він був ініціатором та учасником численних літературних гуртків та об’єднань, які обговорювали мовні питання та сприяли обміну ідеями серед літераторів та мовознавців.

Ця важлива діяльність Шашкевича у сфері літератури, видавництва та наукових досліджень української мови сприяла становленню та утвердженню

нової української літературної мови в Галичині, роблячи його ключовою постаттю в цьому процесі.

Діяльність Маркіяна Шашкевича у сфері української літературної мови в Галичині була багатогранною. Він активно підтримував та просував не лише літературну, але й мовну реформу. Шашкевич звертав увагу на потребу створення нового літературного стилю, який би був ближчим до народної мови, відокремлюючи її від польських впливів.

Його діяльність також включала підтримку та розвиток української орфографії та граматики. Він працював над узагальненням правил написання, спираючись на етимологію слів та мовні звичаї українців. Така робота допомогла узгодити правила вживання мови та зробила їх доступними для широкого кола людей.

Шашкевич також виступав із публічними лекціями та виступами, де акцентував увагу на значенні української мови як символу національної самосвідомості та культурної ідентичності українців. Його внесок полягав не лише у формуванні мовної політики, але й у практичній роботі над уніфікацією та узгодженням літературної мови, що визначило основу для подальшого розвитку української літературної мови в Галичині.

Висновки до розділу 2

Становлення та розвиток національної системи освіти має вирішальне значення при творенні самосвідомості народу в процесах його самопізнання та утвердження, а передусім у розвитку власної культури, бо культурні навички ґрунтуються таки на освіті. Розвиток освіти й педагогіки в Україні в XVI – XVII ст. проходив у складних історичних умовах. Це була епоха боротьби українського народу проти соціального і національного гніту, феодалізму. Разом з тим ця класова боротьба пригнічених мас України зливалась з боротьбою за свою незалежність, культуру, мову. У руслі цієї боротьби були створені численні братські школи, які відіграли величезну

роль не тільки в поширенні освіти і розробці педагогічної теорії, а й у боротьбі українського народу за своє визволення від гніту польських загарбників.

Українська педагогіка посіла вагоме місце в ідейному зростанні, педагогічній діяльності, творчій спадщині і завдяки Григорію Сковороді. Педагогічні погляди мислителя тісно пов'язані з його етичними і соціальними поглядами. Він захоплювався гуманізмом античного світу, завжди високо ставив людину. Сковорода вважає, що мета виховання полягає у формуванні мислячої, освіченої, чуйної людини шляхом самопізнання. Філософ цінує силу духу і силу думки людини, бо силу духу дає наука, яка повинна проникати в народ.

Маркіян Шашкевич відіграв надзвичайно важливу роль у розвитку української освіти та культури в Галичині. Його внесок був ключовим у формуванні та розвитку української школи в цьому регіоні.

Шашкевич активно підтримував ідею української мови та освіти, виступав за створення шкіл, де українська мова стала б основною мовою викладання. Він був одним із засновників гімназії у Львові, яка стала центром української освіти в Галичині.

Шашкевич також активно сприяв піднесенню культурного рівня українського народу через розвиток літератури та видавничої справи. Він був ініціатором видання перших українських підручників та навчальних матеріалів, що сприяло зростанню рівня освіченості серед українців Галичини.

Маркіян Шашкевич був не лише освітнім діячем, а й символом національного відродження, його зусилля спрямовані на збереження та розвиток української мови, культури та освіти. Його внесок став важливим кроком у зміцненні української ідентичності та самосвідомості на теренах Галичини.

ВИСНОВКИ

Шашкевич не лише активно створював умови для української освіти, але й працював над методологією викладання. Його підходи до навчання спиралися на ідеї національної свідомості та культурної спадщини, що дозволило створити освітній процес, спрямований на утвердження української ідентичності серед молодого покоління.

Також важливо відзначити, що Шашкевич виступав за рівноправ'я різних національностей у Галичині, прагнучи створити освітні установи, де кожен міг би мати доступ до освіти у своїй мові та культурі. Це сприяло формуванню толерантного та різноманітного освітнього середовища.

У підсумку, Маркіян Шашкевич став символом національного відродження, його внесок у розвиток української школи в Галичині полягав не лише у створенні освітніх закладів, а й у підтримці української мови, культури та просвітництва, що залишило значний слід в історії української освіти.

Шашкевич відіграв ключову роль у створенні інтелектуальної атмосфери, що сприяла розвитку національної свідомості серед української молоді. Його праця спрямовувала не лише на навчання, а й на виховання патріотизму та любові до рідної мови та культури.

Невтомна праця Шашкевича стимулювала формування української інтелектуальної еліти, яка в подальшому змогла продовжити його справу, розширюючи мережу освітніх закладів та підтримуючи українську мову та культуру.

Таким чином, Маркіян Шашкевич не лише заснував освітні інституції, а й створив освітню платформу для підростаючого покоління, яка заклала основу для розвитку української національної ідентичності в Галичині. Його спадщина живе в українській освіті та культурі й до цього дня.

Маркіян Шашкевич відіграв надзвичайно вагому роль у становленні української школи в Галичині в XIX столітті. Його діяльність була ключовою

для розбудови освіти серед українського населення та підтримки української мови та культури в умовах підпорядкування галицької землі Австро-Угорській імперії.

Шашкевич був одним із засновників гімназії у Львові, яка стала своєрідним центром української освіти та культури. Він активно пропагував українську мову як мову навчання, боровся за відкриття шкіл з українською мовою викладання та підтримував видання українських підручників. Такі кроки сприяли зростанню інтересу до української культури та підвищенню рівня освіченості серед українців у Галичині.

Своєю працею Маркіян Шашкевич також спонукав інтелектуальну еліту до вивчення та популяризації української мови, літератури та історії. Він прагнув не лише до забезпечення освіти, а й до виховання патріотичних почуттів серед молоді, спонукаючи їх любити та поважати власну культуру та мову.

Важливо зазначити, що Маркіян Шашкевич не обмежувався лише розвитком української освіти. Він прагнув до рівноправ'я різних національностей у Галичині, сприяючи створенню освітнього середовища, де кожен міг розвиватися у відповідності зі своєю мовою та культурою.

У підсумку, роль Маркіяна Шашкевича полягала не лише у заснуванні українських шкіл, а й у створенні умов для розвитку національної ідентичності та культурного відродження українського народу в Галичині. Його спадщина залишилася дорогоцінним джерелом натхнення для української освіти й культури, впливаючи на їхній розвиток у минулому та і в сучасному контексті.

Маркіян Шашкевич є ключовою постаттю у формуванні та розвитку української літературної мови в Галичині. Його внесок охоплює широкий спектр діяльності, від розробки правопису та уніфікації мови до літературної творчості та активного просування української мови у суспільстві.

Шашкевич відіграв ключову роль у створенні основ для утвердження стандартів літературної української мови, спираючись на народну мову та

власні дослідження. Його робота в сфері правопису, граматики та лексики визначила фундамент для літературної мови, яка послужила основою для подальшого розвитку української мовної культури.

Також важливо відзначити активну підтримку Шашкевича у просуванні української мови через видання та книжкове видавництво, акцентуючи увагу на важливості національної самосвідомості через мову. Його виступи та публічні заходи сприяли поширенню української мови та культурного обличчя Галичини. Усі ці аспекти діяльності Маркіяна Шашкевича зробили його ключовим фігурантом в історії утвердження та становлення української літературної мови в Галичині, поклавши міцні основи для розвитку сучасної української літературної мови.

Увесь внесок Маркіяна Шашкевича був важливим не лише у формуванні мовних норм, а й у підтримці української культурної та національної ідентичності в Галичині. Його різнобічна діяльність в сфері мовознавства, літератури та освіти стала основою для утвердження української мови як символу національного об’єднання та саморозуміння.

Шашкевич був пишним поетом, активним пропагандистом української мови та літератури, а також вченим-філологом, що доклав багато зусиль до утвердження літературної мови. Його зусилля далеко виходили за межі лише розробки правопису чи створення нових слів. Вони втілювали ідею, яка сприяла розквіту української культури та зміцнювала українську мову як необхідну складову частину ідентичності українського народу.

Своєю працею та просвітницькою діяльністю Шашкевич зробив величезний внесок у визначення шляху розвитку української літературної мови в Галичині, уклавши тим самим основи для утвердження української мови як символу національного самовизначення.

Також важливо відзначити, що Шашкевич був не лише письменником та мовознавцем, але й видатним громадським діячем. Він активно сприяв створенню освітніх закладів, де українська мова відігравала ключову роль у

навчанні. Такі установи сприяли збереженню та розвитку української культури та мови серед молодого покоління.

Його участь у формуванні громадської думки стала важливим каталізатором для розвитку української мови як символу національної єдності та свободи. Шашкевич прагнув не лише до лінгвістичних реформ, але й до поглиблення національної свідомості через усвідомлення важливості власної мови та культурних традицій.

Таким чином, Маркіян Шашкевич здійснив значний вплив на формування української літературної мови в Галичині, поєднуючи свою експертизу у мовних питаннях з громадянською активністю та патріотичними ідеями. Його роль у цьому процесі визнана та відзначена як одна з ключових у розвитку української культурної та мовної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бідзіля Т. Вдячність ішана : [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / Т. Бідзіля // Слово Просвіти. – 2011. – 17 лист. – С.13.
2. Білецька, С. Творець нового письменства в Галичині : [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / С. Білецька // Березанські вісті. – 2011. – 9 лист. (№87). – С.3.
3. *Білецький О.* Русалка Дністровая // Від давнини до сучасності. Т. 1. – К. : Держлітвидав України, 1960.
4. Бовсунівська Т., Феномен українського романтизму. – Київ,1997.
5. Вальо М., Літературно-критичні ідеї «Русалки Дністрової» і розвиток літературно-наукової думки на західноукраїнських землях у 30-40’х рр. 19 століття// Шашкевичіана. Нова серія. Випуск 1-2. Львів-Броди-Вінніпег, 1996.
6. Ганущак О. Апостол національного пробудження : [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / О. Галущак // Літ. Україна. – 2011. – 17 лист. (№44). – С.1, 13.
7. Ганущак О. Маркіяновими стежками: [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича]/ О. Ганущак // Літ. Україна. – 2011. – 6 жовт. – С.1,4.
8. Гвоздь М. Листопад: [про М. Шашкевича] / М. Гвоздь // Українське слово. – 2011. – 2 лист. – С.4.
9. Гербільський Г. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX ст. (до 1848). – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1964.
10. Голосъ Галичанъ въ пресвѣтлый прерадосный ѯз. день рождества ЄГО Императорского Величества ФРАНЦА I. Цѣсара Австрійского Короля ихѣ наймилостившого. – Въ Лвигородѣ. Типомъ Інститута Ставропигійскаго, 1835. – 4 с.
11. Гольберг М.Я., Південнослов’янські зв’язки «Руської трійці»// Міжслов’янські літературні взаємини. – Київ, 1961.

12.Горинь В., Естетичні погляди «Руської Трійці»(До генези українського романтизму)// Шашкевичіана. Нова серія. Випуск 1-2. Львів-Броди-Вінніпег, 1996.

13. Гринда М. Стежками Маркіяна : [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / М. Гринда // Слово Просвіти. – 2011. – 3 лист. – С.13.

14. *Дмитрук В.* Маркіян Шашкевич. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1961.

15. Єпархіяльний синод, що відбувся у Перемишлі 10-го травня 1818 р. // Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни. Упорядник Володимир Пилипович. Перемиська бібліотека Перемиського відділу Об'єднання українців Польщі. Том ІІ. – Перемишль-Львів, 2002. – С. 64–77.

16. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. – К.: Український учитель, б/р. – 466, XVI с.

17.Знакова постать українського відродження : до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича : біобібліографічна довідка / [уклад. Н. Я. Патенок] ; Київська обласна бібліотека для юнацтва. – К., 2011. – 13 с.

18. Іваничук, Р. Феномен «Руської трійці» : [про М. Шашкевича, Я. Головацького, І. Вагилевича] / Р. Іваничук // Літературна Україна. – 2011. – 27 жовт. – С.6.

19. Ільницький М. Маркіян Шашкевич у поетичних текстах Івана Франка / М. Ільницький // Слово і час. – 2011. – №10. – С.60.

20. Історія української літератури [Текст]: [Перші десятиріччя XIX століття]: підручник / за ред. П. П. Хропко. – К. : Либідь, 1992. – С.457-475.

21. Історія української літератури та літературно-критичної думки першої половини XIX століття [Текст]: підручник / за ред. О. А. Галича. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 253-260.

22.Кирчів Р.Ф., Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці» – Киів,1990.

23. Козирєва Т. На Радехівщині відкрили музей-садибу М. Шашкевича: [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / Т. Козирєва // День. –

2011.– 10 лист. – С.6.

24. Комаринець Т.І., Ідейно-естетичні основи українського романтизму. – Львів, 1973.
25. Костів М. Маркіян Шашкевич і Радехівщина / М. Костів //Літературна Україна. – 2011. – 10 бер. – №10. – С.12.
26. Коцовскій Володимир. Житє и значенє Маркіяна Шашкевича / Володимир Коцовський. – Львів, 1886. – 86 с.
27. Лащенко, С. Будитель Галицької Русі: [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / С. Лащенко // Кримська світлиця. – 2011. –С.7.
28. Левицький Кость. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Перша і друга частина. – Львів: Накладом власним, 1926. – 736, IX с.
29. Лозинський Михайло. Духовенство і національна культура. – Львів, 1912. – 44 с.
30. Лубківський Р. Ювілей у «зоні відчуження» : як Україна відзначить 200-ліття Маркіяна Шашкевича / Р. Лубківський // Слово Просвіти. – 2011. –31 бер. – №13. – С.6.
31. Лука Луців/Маркіян Шашкевич. Біографія і характеристика творчості з додатком усіх оригінальних творів поета. Ви-во «Свобода», Ню Йорк, 1963.
32. Мандзюк Д. «Де то хто бачив, щоб видавали книжку хлопською мовою»: [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / Д. Мандзюк //Газета по-українськи. – 2011. – 3 лист. – С.10.
33. Маркіян Шашкевич/Твори. Радянський письменник. Київ, 1960.
34. Мельник О. Камертон Шашкевича буде символом фестивалю: [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича на Львівщині відкрили три музейні комплекси] / О. Мельник // Урядовий кур´єр. – 2011. – 25 лист. (№220). – С.12.
35. Микитюк В. Галицький бандурист: [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / В. Микитюк // Дивослово. – 2011. – №11. – С.60-64.

36. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш і «Руська трійця». До проблеми ідеологічних шукань серед української інтелігенції XIX століття. – Львів, 1994.
37. Нахлік Є.К, Нова література в Західній Україні// Історія української літератури 19 століття. Кн.1. – Київ, 1995.
38. Небо України . Поетична антологія [Текст] / за упоряд. та ред. В. Коломійця. – К.: Укр. Письменник, 2001. – Кн. 1. – С. 250-252.
39. Охримович Юліян. Розвиток української національно-політичної думки / Юліан Охримович // Матеріали до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні XIX- XX стол. Уложив проф. Г. Васькович. Вишкільний курс. Ч. 3. – Брюссель-Мюнхен-Лондон-Нью Йорк-Торонто: Ви-во Спілки Української Молоді, 1977. – С. 67–170.
40. Павличко Д. Маркіян Шашкевич і сучасна Україна / Д. Павличко //Літ. Україна. – 2011. – С.6.
41. Пам’ять Маркіяну Р. Шашкевичу сочинен Я.Ф. Головацким / Яків Головацький // Вѣнок русинам на обжинки. Уклав Иван Б. Ф. Головацкій. Часть первая. – У Вѣдни, 1846. – С. 47–66.
42. Петраш О. О. Руська трійця. – К., 1972.
43. Писання Маркіяна Шашкевича. Видав Михайло Возняк. – Львів, 1912.
44. Плющ П.П., Нариси з історії української літературної мови. – Київ,1958.
45. Промова д-ра Евг. Олесницького виголошена на великім концерті в честь Маркіяна Шашкевича дня 6. падолиста у Львові // Діло, Ч. 248, 7 подол., 1911 р. – С. 1–2.
46. Розумний Я. Маркіян Шашкевич – символ національного відродження.//Сучасність. – К.,1992, N6
47. Русалка Дністрова. Фотокопія з видання 1837 р. зі словом від видавців та вступною статтею й її перекладами на мови української діаспори. – Вінніпеґ: Інститут-заповідник Маркіяна Шашкевича, 1987. – [76], VI, 135 с.

48.“Руська Трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України / В.І. Горинь, О.А. Купчинський та ін. Відп. ред. Ф. І. Стеблій. – К.: Наукова думка, 1987. – 544 с.

49. Савчук Я. Відкривати видатну постать по-новому : [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / Я. Савчук // Слово Просвіти. – 2011. – №24. –С.11.

50. Салига Т. «…живий мотор, що прилучив Галичину до всеукраїнського руху…»: [до 200-річчя від дня народження М. Шашкевича] / Т. Салига // Дивослово. – 2011. – №11. – С.57-59.

51. Син Русі. Перша рукописна збірка віршів Маркіяна Шашкевича та його побратимів / Упоряд. Є. Нахлік. – Львів: ТзОВ “Львівські новини”, 1995. – 44 с.

52.Стеблій Ф., «Руська Трійця» в концепції українського національного відродження М.Грушевського// Шашкевичіана. Нова серія. Випуск 1-2. Львів-Броди-Вінніпег, 1996.

53. Студинський Кирило. Про житє питомців і духовенства в часах М. Шашкевича // Шашкевичіана. Збірник наукових праць. Вип. 5-6. – Львів-Вінніпеґ, 2004. – С. 589–592.

54. Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького. Руська письменність III. – Львів: Просвіта, 1906. – 624 с.

55. Українська література у портретах і довідках : Давня література – література XIX ст. [Текст] : довідник / редкол.: С.П. Денисюк, В.Г. Дончик, П.П. Кононенко [та ін.] – К.: Либідь, 2000. – С.337-339.

56.Українські поети-романтики 20-40’х рр. 19 століття. – Київ, 1968.

57.Українські поети-романтики 20-60’х рр. 19 століття. – Київ, 1987.

58.Франко І., Твори: у 50-ти томах. Том 29. – Київ,1980.

59. Шамота М. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. – К., 1969.

60. Шапірко І., «Руська Трійця» і проблеми народної освіти в Галичині// Шашкевичіана. Нова серія. Випуск 1-2. Львів-Броди-Вінніпег, 1996.
61. Шах С., О.Маркіян Шашкевич та Галицьке відродження. – Париж-Мюнхен, 1961.
62. Ісаєвич Я. Д. Юрій Дрогобич. – К., 1972; С.5, 56, 110.
63. Павло Русин з Кросна. Поезії / Вступ. Стаття Р. Лубківського; пер. А. Содомори // Жовтень. 1976. №12;
64. Середа О. Л. ПЕДАГОГІЧНИЙ СПАДОК ПАВЛА РУСИНА З КРОСНА В СВІТЛІ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЕПОХИ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ
65. Коба Л. Братські школи в Україні 15 ст. //Початкова школа. – 1994. - №11.
66. Год Б. Виховання у братських школах України і європейська педагогіка 16-17 століть //Рідна школа. – 2005. - №1.
67. Булгак О. В. 370 років тому Лаврська школа була об'єднана з Київською братською школою у Київську колегію (1632)/ О. В. Булгак //Календар знаменних і пам’ятних дат. – 2002.
68. Артемова Л. Історія педагогіки України: Підручник/ Любов Артемова; ред.: Т. В. Ковтуненко. – К.: Либідь, 2006.
69. І. В. Козубовська. Формування особистості в педагогічній спадщині Г.Сковороди // Початкова школа. - №5. – 1996.
70. М. Г. Стельмахович. Г.Сковорода і народна педагогіка // Початкова школа. - №1. – 1996.
71. Розвиток освіти і педагогічної думки на Україні / За ред. М. Д. Ярмаченка. - К.: Вища школа, 1991.
72. Він був ректором у Болоньї – Юрій Котермак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: parafia.org. ua . biblioteka.
73. Юрій Дрогобич [Електронний ресурс] . – Режим доступу: uk.wikipedia.org//wiki.